

LONDON, 22. MARCA 1978

LETO XXXI. ŠTEV. 459.

Uvodniki:

SLABŠE BI MOGLO BITI

Gotovo ni krivda Zapada, če Sovjetska zveza na beograjski konferenci ni mogla odgovoriti na porazno kritiko zatiranja človeških pravic, ki je bilo to pot prvič v tolikem obsegu in na tak način izpostavljeno pred svetovno javnostjo. Če tega v sovjetskem imperiju ne bi počeli, potem ne bi bilo nič lažjega to zanikati kot odpreti vrata na stezaj in pokazati svetu, kaj je na stvari.

Gotova pozitivna stran beograjske konference je, da je žongliranje s človeško svobodo prišlo na svetlo, čeprav so mnogi pričakovali več od tega. Toda izgubiti ne smemo izpred oči nekaterih drugih dosežkov na konferenci, ki so brez dvoma tudi pozitivni. Lahko bi se zgodilo, in mnogi smo se tega bali, da bodo o človeških svobodah in pravicah govorili samo platonično, da bi zadovoljili formalizmu. To seveda so Sovjeti tudi želeli in pričakovali - vendar so se to pot uštel; treba je zapisati, da je pot dejanskemu razpravljanju o teh pravicah odprl in tudi držal odprto pot ameriški predsednik Carter. Brez njegovega ranega posega bi moglo biti precej drugače, če pomislimo na oportunitizem evropskih navadno levih, politikov, ki se še vedno ne morejo znebiti sanj o medu in mleku pod socializmom. Do vidnega izraza je nazadnje prišla tudi sovjetsko-satelitska politična osamljenost na konferenci, ki je ni moglo odstraniti nobeno propagandistično zmerjanje in izgovarjanje, da si je nazadnje za ceno ljubega miru moralo priti do nekakega kompromisa glede zaključne izjave. Vendar začetek je bil storjen in povratka v vdano kimanje ni več.

Nismo mnenja, da bi stvari človeških pravic koristilo, če bi se to pot Zapad zatekel v ponovitev mrzle vojne. Toda Sovjeti razumejo samo en jezik - in v takem jeziku je treba z njimi govoriti; vsak drugačen način razume Sovjetija vedno samo kot slabost svojega idejno-političnega nasprotnika: Sovjetom je treba v gotovi meri odtegniti materialne ugodnosti, ki jih v tolikšni meri prejemajo od Zahoda. Tega sicer ni treba obešati na veliki zvon, ker so Sovjeti silno občutljivi za vsako javno eksponažo - toda vedeti morajo, da - med ostalim - ne bo ameriške moke, zapadnih licenc ali posojil, če ne mislijo izboljšati tretmenja s svojimi svobodoljubnimi podaniki.

Nima nobenega smisla sklepati trgovinskih pogodb kot je npr. storila Britanija na Poljskem z ladijsko kupčijo, če pa bodo navsezadnje britanski davkoplačevalci tisti, ki bodo v glavni meri pokrili račun. Potem je boljše, modrejše in bolj moralno, če se od Zapada okoristi Tretji svet, ki prvič nima tako krvavih rok, je, drugič, bolj potreben dejanske pomoči, in je, tretjič, pri njem več upanja, da bo v zadnji stopnji podprl Zahod, ko se bo končno reševalo veliko vprašanje spoštovanja človeškega dostojanstva.

V danih okoliščinah se v Beogradu mnogo več očivid-

no ni dalo doseči. Budno je treba spremljati razvoj in brez prestanka sproti opozarjati tako Sovjete kot njihove satelite, Jugoslavijo in tudi Zapad, kadarkoli pridejo človeške pravice pod udarec - kjerkoli že.

RIMSKA KUPČIJA

Danes objavljamo prvi dve izjavi, povezani s prodajo slovenske hiše na Via dei Colli 8 v Rimu. Vsaj eno izjavo lahko napovemo za prihodnjič. Nobenega dvoma ni, da je že samo dejstvo prodaje neprijetno iznenadilo slovensko javnost, ki zdaj - upravičeno - pričakuje pojasnil, *zakaj* je moralo priti do izgube slovenske hiše in *kakšne morejo biti koristi* od te prodaje za slovensko stvar. Težko je namreč sprejeti stališče, da prodaja zadeva formalno samo legalnega lastnika hiše, ali pa da se ni za namene in potrebe svobodnega slovenstva javno pobiralo denar za hišo. Iz teh dveh razlogov smo mnenja, da bi morali zadnji upravitelji hiše povedati javnosti kaj več, kot pa smo imeli priliko slišati od njih doslej. Čeprav je možno kritizirati *Sij slovenske svobode*, ki je objavil oster članek o prodaji, in tudi naš list, ki ga je ponatisnil, je vendar po drugi strani popolna tajnost o prodaji in več ali manj zagonetne okoliščine, *zakaj* je do tega sploh moralo priti, vzrok takešne reakcije. Molk in tajno trgovanje nista ravno najboljša načina poslovanja z imovino, ki je bila nekemu v javnem imenu zaupana. Vsekakor bi bilo umestno poleg g.dr. Robiča slišati tudi mnenja gg. Križmana, Dolinarja, Dolžine, p. Tomažiča, ing. Kregarja, dr. Gnđovca, dr. Humarja, dr. Vogriča in ne nazadnje tudi Narodnega odbora za Slovenijo, ki ne more zanikati, da ga izguba slovenske nepremičnine v svobodnem svetu ne bi mogla zanimati.

Ponavljamo, da bomo radi objavili, karkoli bomo v ta namen prejeli.

KDO GA JE NAROČIL, PLAČAL?

Ali so bili pučisti 27. marca 1941 junaki ali pa avanturisti, ki jim je šlo predvsem za lastno slavo, moč in osebno korist? Ali je bil 27. marec spontani izraz ljudskega gneva nad nemško nasilnostjo, ali pa izraz nezadovoljstva nad malo demokratičnimi režimi predvojne Jugoslavije? Ali so bili knez Pavle, Cvetković, Maček in Kulovec nosilci kapitulantske politike ali pa dalekovidni možje, ki so v danih prilikah reševali, kar se je rešiti dalo? Na vsa ta vprašanja lahko v povsem dobri veri odgovorite popolnoma nasprotno; odvisno je, s katerega zornega kota na problem gledate.

Dr. Miloš Vauhnik objavlja danes spomine na dogodke pred 37 leti. Zaključil jih bo v aprilu. Njegova izvajanja bodo brez dvoma pripomogla k boljšemu poznavanju one dobe.

Uredništvo

90 155/192

VELIKI FINALE?

Oh but we talked at large before
 The sixteen men were shot,
 But who can talk of give and take,
 What should be and what not
 While those dead men are loitering there
 To stir the boiling pot?
 (William Butler Yeats, 1916)

Samo šestnajst o Veliki noči leta 1916 ustreljenih Ircev je bilo treba, da je zavrel irski "lonec" in še danes prekipava. Te misli navdajajo človeka, kadar se spomni na tistih dvanajst tisoč slovenskih fantov in mož, ki tudi še "tavajo" nad slovensko zemljo in iščejo dokončnega priznanja in miru.

Kdor je v preteklih treh desetletjih spremljal pisanje emigrantskega tiska, zlasti onega, ki izhaja v Argentini, pa ga potem primerjal z odmevi v domovinskem tisku, je mogel še do nedavnega ugotoviti, da so doma čudno molčali na vse obtožbe, ki so padale po njih. Res so izšle knjige, kot je bil Sajetov "Belogardizem", potem tisti "Sveti Urh" Podbevškove, pa Vidičevi "Sledovi" črne roke in v najnovejšem času še Strletov "Veliki finale na Koroškem". Toda vse to so več ali manj senzacionalistični pamfleti, brez prave vrednosti, ki jim celo ljubljanska kritika ne pripisuje kdo več kakšnega pomena. Šele v zadnjih mesecih so se v domovini pojavila nekatera direktna "sporočila" emigraciji. Brez dvoma je to posledica vtisa, ki ga je na slovensko javnost moral napraviti Kocbek s svojo tržaško izpovedjo in delno tudi Djilas, v kolikor je njegov "Wartime" dosegel slovensko inteligenco. Vsekakor pa se zdi, da je prišel čas, ko bo moral biti položen dokončen obračun o dogodkih v maju in juniju leta 1945.

Medtem pa, ko se emigrantski tisk ves čas omejuje skoraj izključno na vprašanje likvidacije slovenskega domobranstva in se strokovna kritika današnjega družbenega in gospodarskega sistema v Sloveniji in Jugoslaviji, pojavlja le v redkih publikacijah, se domovinski tisk iz nekaterih razlogov, ki bi jih bilo z lahkoto moč označiti za demagoške, postavlja na popolnoma drugačno stališče: emigracija naj bi bila še vedno nevarna samemu OBSTOJU Jugoslavije. Slovenski notranji minister Marjan Orožen, je na seji skupščine SR Slovenije, 2. julija 1975, na široko razpravljal o tej nevarnosti ter naštel celo vrsto "sovražnikov" današnje Jugoslavije, med njimi tudi "ostanke slovenske kontrarevolucije, ki v zamejstvu ne držijo križem rok." "Ti ostanki, pravi Orožen, ne morejo predstavljati in ne predstavljajo nevarnosti za naš sistem, ne zato, ker ne uporabljajo tero-

rističnih sredstev, temveč zato, ker so se s svojimi hlapčevanjem mednarodni reakciji docela onemogočili pri našem narodu. To pa ne pomeni, da nam ni potrebna budnost, zlasti še, če upoštevamo, da uživajo vso podporo določenih krogov v inozemstvu."

Orožen nato povezuje dejavnost teh "ostankov" z nevarnostjo, ki jo za Jugoslavijo pomenijo nosilci birokratsko-dogmatskih parol, klerikalnih gesel, tehnokratizma, informbirojevci in posamezni "užaljenici, ki so zašli v ekonomske težave." Vsekakor lepa zbirka "sovražnikov".

Pa vendar se je konflikt, kar se emigracije tiče, že zdavnaj prenesel iz subjektivnega na objektivno področje. Emigracija sama, ali tisti "ostanki" o katerih govori Orožen, je namreč z leti razvila tri osnovne miselne kroge, katerih vsak zavzema ločeno, povsem specifično stališče do domovine. Na eni strani so takoiimenovani "politični emigranti," ljudje, ki vztrajajo na ideološki opoziciji režimu, po večini tudi iz osebne prizadetosti ob vetrinski tragediji. Na drugi strani so ljudje, ki se jim zdi, da je treba vse skupaj pozabiti. Ostali so sicer v tujini, ker jim pač materialno tako bolj kaže, hodijo pa na obiske v domovino, se vozijo s črnimi mercedesi in sploh dokazujejo svojim nekdanjim sosedom, kako so zunaj srečno skočili "na zeleno vejico." In tretja skupina so ljudje, ki se zavedajo časovne odmaknjenosti in dokončnosti rezultata revolucije, hočejo pa iz splošnega zanimanja ali zaradi strokovne usposobljenosti, po svoje doprinesati ali celo vplivati na razvoj v domovini. Ti so seveda tudi tisti, ki naj bi - če citiramo Orožna - imeli dostop, če že ne "podporo," določenih krogov v tujini in naj bi bili zato najbolj "nevarni."

SE NE MISLIJO VRNITI

Toda ne eni, ne drugi skupini v slovenski emigraciji ni do "oblasti" v domovini. Eni in drugi in tretji, so si v državah kjer žive ustvarili novo eksistenco, družine in prijateljstva in v ogromni večini ne mislijo več na povratek domov.

Konflikt pa bo seveda ostal. Emigracija namreč še vedno čaka, da se bo domovina, kot zahteva Kocbek, dvignila iz zanikanja v javno priznanje. Da bodo odgovorni povedali, kako in zakaj, jih je zgodovina leta 1945 odvezala odgovornosti do sočloveka, da bodo svojo krivdo javno priznali in se s tem znebili preganjavnice in more ter da bodo Slovenci slednjič le lahko stopili v "čisto in jasno ozračje prihodnosti." Ali, kot pravi Djilas: "ustaviti je treba "idealizacijo revolucije, ki služi samo kot plašč, pod katerim se skrivata egoizem novih revolucionarnih oblastnikov in njihova sla po oblasti." Vse drugo je brezpomembno. Če hočejo Slovenci doma živeti v samoupravnem sistemu, po "zgoščenih" (kako pomanjkljiv je ta izraz!) navodilih Edvarda Kardelja, kako naj bi emigracija to preprečila v današnjem času? Emigracija se navsezadnje lahko postavi na "čurčilijansko" stališče - saj mi ne bomo tam živeli, naj se torej komandirajo, kakor vejo in znajo. Samoupravnega sistema v

Sloveniji v emigrantskem tisku, ali vsaj v izrazito političnem tisku, nihče resno ne kritizira, iz enostavnega razloga, ker ga nihče ne razume. Tisti pa, ki ga razumejo in kritizirajo (Širc, Žebor), se omejujejo na zgolj profesionalne ocene in mnenja in ga ne označujejo za nekakšen "jarem", pod katerim zdihuje slovenski narod.

Ljudje, ki mislijo, namreč že davno vedo, da mora vsaka resnična sprememba priti od ZNOTRAJ. Polemika v tisku se zato lahko vodi le o ČLOVEČNOSTI ene in druge strani, ne pa o neki resnični ali zaželjeni "oblasti". Zato je dejavnost v emigraciji v precejšnji meri popustila, kar si v domovini napačno razlagajo. Samo še 500 jih je, je pred meseci zapisal Franček Šetinc, ki se je razvil v glavnega apologeta naše revolucije in hodi po kostanj v žerjavico za ljudi, kot je Ribičič, ki se dobro zavedajo, da je vprašanje takomenovane "narodne sprave", v prvi vrsti vprašanje pomirjenja kočevskih krvnikov z njihovo lastno vestjo. In ko se bo to zgodilo, bo dosežen glavni cilj "emigrantov", oddahnil pa si bo lahko tudi Šetinc, ki ga zdaj tako zelo skrbi varnost dosežkov slovenske revolucije in seveda oblast tistih, ki so se z njo okoristili.

Res je v emigraciji morda še nekaj "mlinov na veter", katerih lopute od časa do časa še zaškripljejo v vetru spominov. Toda, če so smešni oni, je prav toliko, ali še bolj, smešen "Don Kihot" - Franček Šetinc, na skumrani partijski Rosinanti, ki jih napada.

Vendar je njegov pojav popolnoma logičen in razumljiv. Če bi se namreč iz izgnanstva v Šlezijo vrnil v monarhistično Jugoslavijo ali celo v "klerikalno" Slovenijo, bi bil danes brez dvoma navdušen zagovornik dinastije in morda celo klerikalizma. Prav ta "apriorna pogojenost" slovenskega življenja pa je tista, ki nam je preprečevala, da bi politično dozoreli in doživeli nek harmoničen razvoj slovenske politične miselnosti.

PARTIZANI; SKRAJNOSTI SE STIKAJO

Zato tudi ljudje z obeh strani padajo po tistih, ki skušajo prekoračiti meje te "pogojenosti" in postaviti stvari nekam v sredino, na neko razumsko osnovo. (Kocbek v Sloveniji, Žebor in še kdo v emigraciji).

Vendar to ne pomeni, da je "krivda", o kateri govorimo v sedanji slovenski politični danosti, prav tako enakomerno porazdeljena. Ne bi bilo namreč logično pričakovati od nekoga, ki se je branil, da se opraviči za svoje akcije pred človekom, ki je bil partizan, se pravi pred človekom, označenim z izrazom, ki pomeni ne le "strankarski", temveč tudi PRISTRANSKI.

Partijski, partizanski, strankarski, pristranski ljudje zato ne morejo očitati izdaje ljudem, ki so se tej partiji, stranki, ali pristranosti uprli in to na kakršenkoli način. V emigraciji namreč ne manjka ljudi, ki imajo mnogo "težje" legitimacije v boju proti nacizmu in fašizmu, ko pa ne primer Franček Šetinc, ki mu je vse to - v končni analizi - prinesel slučaj. Če smo se namreč sploh česa naučili v času revolucije in v času begunskih medi-

tacij, potem je bilo to, da bomo tisti hip, ko se prepuščimo ideji, da lahko le nekaj "izbranih glav" dojamemo in tolmačimo vesoljno in edino zveličavno resnico - položili temelj krivici, preganjanju, nesvobodi, totalitarizmu. In drugo, da velja to za vse enako, za rdeče in bele, črne in rjave. Skrajnosti nacizma in skrajnosti komunizma se namreč stikajo, narod, ljudstvo, pa je krvavelo sredi med tema dvema mlinskima kamnoma.

Čeprav je res, da je prav izjema tega pravila ormo-gočila dokončno zavojevanje in kolonizacijo vsega sveta, je pa vendarle vsak človek v osnovi konservativen in elementarna silnica njegovega življenja je v tem, da hoče obstati tam, kjer je, tako kot je. Šele, ko se po zgodovinski nujnosti pojavi nesorazmerno kopičenje bogastva na eni in revščina na drugi strani, so dani pogoji za akcijo, ki naj bi spet vzpostavila ravnotežje. Teh pogojev pa leta 1941 v Sloveniji ni bilo. Slovenski narod leta 1941 ni trpel zaradi izžemanja kapitalistov (na prste bi jih lahko našteali), bil pa je izpostavljen neposredni nevarnosti, da bo iztrgan iz svoje zemlje in pogran v tujino, odnosno uničen na samih domačih tleh. To nevarnost pa so še povečale nore akcije partizanskih brigad.

'BLAZNOST'

Toda po 30 letih so tudi partizanski heroji izgubili aureolo junaštva, postarali so se in trebuhu so jim zrasli. V perspektivi časa so začeli bledeti njihovi pohodi, "veliki finale", pa je njihov nekdanji ideolog, Milovan Djilas sam označil za "navadno blaznost".

Ljudje v emigraciji se često vprašujejo, kako je mogoče, da je režim tak, kakršen je v Sloveniji in Jugoslaviji, vendarle obstal vsa ta leta, da si je pridobil celo določeno stopnjo ugleda v mednarodni družbi in da uživa njegov osrednji nosilec tudi tolikšno osebno popularnost. Odgovor ni lahak. S preprostim "proti-vprašanjem" pa bi ga morda le lahko našli: kaj bi se zgodilo, če bi Vzhodna Nemčija podrli berlinski zid, Jugoslavija pa zaprla svoje meje? Oboji bi bežali. Toda na svetu so pač pametni in neumni komunisti in nihče ne trdi, da so naši komunisti bedaki.

Toda razvoj gre naprej. Na zahodu si družba kljub vsemu vendarle prizadeva, da bi ustvarila "kapitalizem s človeškim obrazom," ker bodo ob njem usahnili komunisti vseh vrst. Na vzhodu pa je prav tako nevzdržno na pohodu gibanje "ponižanih in razžaljenih", ki zahtevajo vsaj tiste pravice, zapisane v statutih.

Za našo slovensko družbo pa moramo ugotoviti, da se bo pravi odmev na Kocbekovo izpoved šele pokazal. Spornimo se, da je - zdaj ustanovljena - študentska 'Tribuna', že pred leti zahtevala odgovor na vprašanje, kaj se je zgodilo maja in junija leta 1945. Postopna neuradna priznanja resnice pa odpirajo pot dokončni zahtevi, da mora biti odstranjena vsa hinavska zlaganost slovenske "uradne" zgodovine,

"Očetje, - piše češki pisatelj Pavel Kohout v svoji "Beli knjigi" - zbudite se! Predolgo ste spali in v tem

spanju ste nam pridigovali laži! Učili ste nas, da je človek gospodar stvarstva, pa ste vendarle zapravili svoja življenja za rešetkami dogem! Zato vas zaničujemo, čeprav to še ne pomeni, da nismo več zvesti domovini in vsemu naprednemu človeštvu. Prav zaradi te zvestobe pa smo proti vam, proti vaši blaznosti, vaši neupogljivosti, vašemu hinavstvu in vašemu strahopetstvu! Ustvarjeni ste namreč po istem kopitu, kot oni, ki so zažgali Jana Husa! "

Ljubo Sirc:

JUGOSLOVANSKI NARODI MED SEBOJ

Hrvatsko-slovenski razgovori so čudna stvar, kar kaže tudi izmenjava mnenj med g. ing. Ivom Tomićem in menoj. Predvsem HRVATSKI GLAS objavlja Tomičeve odgovore meni, medtem ko mojega članka ne objavi. To me spominja na metode sovjetskih propagandistov, ki v svojem tisku priobčujejo napade na disidente, nikoli pa ne povedo, kaj disidenti pravzaprav trdijo. Nadalje g. ing. Tomić preprosto presliči direktna vprašanja, ki sem mu jih jaz zastavil, in speljuje debato v druge smeri. Tretjič, g. ing. Tomić popolnoma napačno prikazuje, kaj sem jaz napisal, in potem odgovarja na moje namišljene trditve.

Torej začnimo od kraja.

NAVDUŠEVANJE ZA USTAŠE IN NEMCE

G. ing. Tomić mi očita, da ponavljam laž, da so bili Slovenci med vojno na Hrvaškem preganjani. Tega jaz sploh nisem dejal in zato tudi nisem mogel ničesar takega ponavljati. Jaz sem dejal, da upam, da je res bilo 90% Hrvatov proti ustašem, kakor trdi g. ing. Tomić, da pa moje lastne izkušnje kažejo, da se je mnogo Hrvatov ogabno navduševalo za Pavelića. To in pa še vedno proslavljanje 10. travnja je vzrok, da smo mnogi Slovenci zelo skeptični do hrvatskih nacionalistov. Ko sem sredi aprila 1941 bežal pred Nemci v Ljubljano, sem se po naključju znašel v družbi mladega Hrvata, ki se je vračal iz sanatorija na Golniku domov in se je meni nasproti navduševal nad Paveličevo NDH, čeprav bi mu najnavadnejšega človeška občutljivost morala povedati, da je v meni vse kipelo. Iz pripovedovanja očitidcev tudi vem, kako navdušeno je Zagreb sprejel Nemce, kar mi seveda ni priljubilo zagrebške publike, dasi vem, da se ni navduševal ves Zagreb. Med drugimi so mi o tem pravili kolegi z ljubljanske univerze, ki so se kot prostovoljci šli v tako imenovani Akademski legiji boriti proti Nemcem in so zašli v Zagreb. Tam so jih navdušenci lovili po ulicah - poznali so jih po smučarskih hlačah in gorskih čevljih in jim grozili z orožjem, dasi so na koncu menda vsi prišli nazaj v Ljubljano.

Navdušenje Zagrebčanov nad nemško okupacijo je tako splošno znano, da ga omenja tudi Carl Gustav Ström na str. 173 svoje knjige "Ohne Tito," Graz 1976: "V hrvatskem glavnem mestu je velik del prebivalstva veselo, vsakakor pa prijateljsko pozdravil nemške čete."

Komaj je mogoče pričakovati, da nas Slovence ne bi bilo prizadelo to prijateljstvo do nacistov ob času, ko so nas ti skušali uničiti.

Druga skupina mojih kolegov iz Akademске legije se je skušala prebiti v smeri Bosne. Južno od Save so jih hoteli aretirati kmetje, ki so se predstavili kot Seljačka zaščita, tako da so jim komaj ušli. Kolikor g. Tomić želi, mu lahko postrežem z imeni - brez potrebe jih ne bi rad objavljaj, ker ti kolegi še žive v Sloveniji. Vse to sem zadnjič navedel kot primer, kako so se mnogi Hrvati priključili Paveliću ali so ravnali v smislu njegove politike sodelovanja z nacisti ali so se za tako politiko navduševali. G. ing. Tomić pravi, da ne smemo jemati dejanj posameznikov in jih tolmačiti kot uradno politiko. /Čigavo?/ To je že vse res, toda leta 1941 je bilo na Hrvaškem za moj okus precej preveč posameznikov, ki so se pajdašili z nacisti.

Seveda vse to nima nobenega opravka ne z Vladkom Mačkom na s HSS. Jaz nikdar nisem trdil, da je Seljačka zaščita podvodstvom HSS preganjala Slovence in zato ni mogoče zahtevati, naj dokazujem nekaj, kar nikdar nisem dejal, z izjavami vodstva HSS. Ni mi jasno, kako je mogel g. ing. Tomić moje trditve tako popolnoma napačno razumeti. Tudi nisem nikdar trdil, da so bili Slovenci na splošno preganjani med vojno na Hrvaškem, dasi jih je nekaj končalo v Jasenovcu. Spet mi ni jasno, odkod iz trte izvit očitek. Mačku seveda vsa čast - on je hrvaško čast reševal med vojno in po vojni, škoda je le, da se tako malo Hrvatov ravna po njegovih navodilih, naukih in zgledu.

OBLAST'NESTRPNIH SRBSKIH POLITIKOV V PREDVOJNI JUGOSLAVIJI

Dasi sem jaz julija napisal v KLICU TRIGLAVA, da so v predvojni Jugoslaviji Hrvate nedvomno preganjali, a da jih niso množično ubijali, s čimer sem menda dokazal, da predvojne Jugoslavije nikakor nimam za idealno, g. ing. Tomić spet ponavlja, da je dejstvo, da so med obema vojnama imeli nestrpni srbski politiki oblast. Dejstvo je, da so Srbi imeli veliko oblast, celo da so imeli preveliko oblast, toda ali so imeli vso oblast in ali so bili vsi nestrpni, je drugo vprašanje.

Predvsem je v dveh razdobjih bila na oblasti z raznimi srbskimi strankami tudi HSS sama. Prvič je tako sodelovanje prekinil Puniša Račić s svojimi streli. To je bilo res dejanje srbskega šovinizma; toda ni res, da se je vsa Srbija veselila. Kakor rad pravi g. ing. Tomić, je to propagandna laž. Treba je le pogledati časopise iz te dobe, da človek vidi, da se je Beograd nad temi streli zgrozil. Trgovine so bile zaprte in mesto se je zavilo v črno. Kralj Aleksander s svojo diktaturo ni imel podpore med večno "nestrpnimi" srbskimi politiki. Ti so rajši ustanovili združeno opozicijo, ki je leta 1938 šla na volitve pod vodstvom - kdo bi si mislil! - Vladka Mačka.

Ko pogajanja s srbskimi radikali, demokrati in zemljoradniki niso dovolj hitro napredovala, je Maček sklenil sporazum s predsednikom vlade Dragišo Cvetkovićem, drugim "nestrpnim" srbskim politikom, po

katerem je HSS na Hrvaškem dobila vso oblast, obenem je bil pa Maček podpredsednik osrednje vlade, Šutej finančni minister itd. Da so bili od 200 predvojnih ministrov skoro vsi Srbi, je torej "propagandna laž". V vsaki vladi so bili kakšni štiri Hrvati, dva Slovenci in en musliman, okoli polovica ministrov. Res je, da od teh nekateri niso predstavljali nikogar, res je pa tudi, da so bile med nesrbskimi ministri osebnosti, ki so imele velik vpliv kot Radić, Korošec, Maček, Spaho itd. Da so vladali v predvojni Jugoslaviji predvsem Srbi, je res, da bi pa vladali sarno nestrpni srbski politiki, je popoln nesmisel. Res je tudi, da Makedonci niso bili v vladi, ker jih nihče ni imel za poseben narod, prav kakor danes Srbi in Hrvati je zanikajo, da bi bili bosanski muslimani lahko poseben narod, če je taka njihova zavest.

USTAŠKI TEROR

Poudariti je treba ponovno, da ustaška NDH ni nastala kot reakcija na Jugoslavijo pod diktaturo kralja Aleksandra, ampak na Jugoslavijo, v kateri je bil Maček podpredsednik vlade in v kateri je hrvaška Banovina imela najširšo avtonomijo. Toliko huje je, da se je en del Hrvatov povezal z okupatorji in začel sistematično pobijati in preganjati Srbe na Hrvaškem in v Bosni-Hercegovini. Koliko so jih ubili, menda ne bomo nikoli ugotovili. Številke, ki mi jih ponuja g. ing. Tomić se nanašajo na leta 1931 in 1948 in iz njih pač ni mogoče zaključiti ničesar o tem, koliko ljudi je bilo pobitih med vojno. To bo menda priznal tudi g. ing. Tomić. Številka 185.327 pobitih (menda ne umrlih, kot pravi g. Tomić) za področje SR Hrvaške med vojno utegne biti točna, v kolikor niso vštete tudi komunistične žrtve, ki jih mora biti precej več. Če je res ena tretjina pomorjenih po zaporih in taboriščih, druga v neposredni borbi in tretja od bombardiranja in terorja, so menda ustaši na področju Hrvatske pobili kakih 100.000 ljudi. Po takem računu ostane 20.000 za žrtve četnikov in bombardiranja. Le - to ni bilo obširno, četnikov pa tudi na Hrvatskem ni bilo veliko. Ostane vprašanje, kaj se je godilo v Bosni in Hercegovini.

Toda ne glede na te številke, ustašev in četnikov ni mogoče primerjati. Ustaši so se povezali od vsega začetka s Hitlerjem in Mussolinijem; četniki so z Italijani in Nemci res sodelovali, toda iz nuje, ker so jih k temu prisilili komunisti, ne pa ker bi imeli zanje kake ideološke občutke. Ustaši so junija 1941 začeli s sistematičnim pobijanjem Srbov (to dokazujejo vatikanski dokumenti), medtem ko so bila četniška pobijanja reakcija na to, da si zato niso nič manj grozna in obsodbe vredna. Med četniškimi žrtvami je bil celo verjetno velik odstotek nedolžnih ljudi, ker so bili četniki popolnoma dezorganizirani in niso imeli nobenega vrhovnega vodstva, ki bi moglo voditi njihove akcije. Nasprotno temu so bili ustaši strumno organizirani, imeli so hierarhično vodstvo in teritorialno oblast in "sustavno" ideologijo. Četniki ki so bili konfuzni, politično nesposobni, večkrat podivjani in nedvomno je bilo med njimi tudi veliko skrajnih šovinistov.

Ni mi jasno zakaj se Hrvatje tako branijo priznati

in obsoditi ustaške zločine. Če bi bili to storili, bi se bili že zdavno rešili velike more in bi se mnogo lažje pogovarjali z nami ostalimi. Demokratski Nemci so s tem, da so priznali strahote nacističnega barbarstva, pokazali, da so kulturni narod. Jaz se prav nič ne bojim priznati in povedati, da so slovenski komunisti delali strašne zločine, ki jih je prav lahko primerjati z ustaškimi, da si seveda morili Slovence same in ne koga drugega. Jaz s temi zločini nimam nobenega opravlja in jih mirno priznavam in obsojam, da si me je seveda obenem v dno duše sram, da so med Slovenci taki divjaki. Prav tako bi morali Hrvati, ki nimajo z ustaškimi zločini nobene zveze, te priznati in obsoditi.

SRBSKI POLITIKI IN HRVATSKA DRŽAVA

G. ing. Tomić končno retorično sprašuje, ali so kje srbski politiki, ki bi Hrvatom priznali pravico do samostojne države. Kaže, da verjame stari propagandni laži, da jih ni. Vzame naj brošuro Vane Ivanovića iz leta 1967 "Demokratska Jugoslavija - jedan nacrt" ali knjigo "Demokratska Jugoslavija - Diskusija o jednom nacrtu - knjiga II", London 1972, ki jo je Ivanović urenil, pa bo videl na str. 11, oziroma str. 7 in 17, napisano, da je načrt, ki sicer zagovarja jugoslovansko federacijo, utemeljen na pravici samoodločbe narodov, ki daje tudi pravico izstopa iz Jugoslavije. S tem se je skladal stari politik pokojni Boka Vlajić, skladajo se pa tudi Tosić, Petrović in drugi, ki so pri tem načrtu sodelovali, pa tudi mnogi, ki niso. Kar je več: pri sestavljanju tega načrta je posredno sodeloval Vladko Maček, ki je lastno-ročno vnesel popravke v prvi osnutek. Iz tega je videti, da je on želel povsem drugačen razvoj odnošajev med jugoslovanskimi narodi, kot ga doživljamo.

G. ing. Tomić tega očividno ne ve, poudarja pa, da g. dr. Krnjević želi Srbom njihovo državo. Kolikor jaz vem, vztraja g. dr. Krnjević na hrvatski državi do Drine in s Sandžakom, tako da bi bila njihova srbska država omejena na kraljevino Srbijo izpred leta 1914. Z drugimi besedami, zahteva, naj bi okoli 2,5 milijonov Srbov moralo živeti pod hrvaškovo vlado. Zakaj? To ni v skladu s samoodločbo narodov, ki ne govori o zgodovinskih mejah, marveč se nanaša na ozemlje, na katerem kak narod živi v večini.

Srbov in Hrvatov ni mogoče primerjati z možem in ženo, ki se spreta in se nato preprosto ločita. Med Srbi in Hrvati je treba potegniti mejo, ki bo pustila kar najmanj enih pod oblastjo drugih, treba se je ozirati na želje muslimanov in treba se je dogovoriti o zaščiti narodnih manjšin na obeh straneh.

G. ing. Tomić mi torej mora dovoliti, da ponovim vprašanja, ki sem mu jih zastavil že v oktobrskem KT, in da prosim njega in druge nacionalistične Hrvate, naj mi nanje naravnost odgovorijo:

- 1/ Ali Hrvatje priznavajo pravico samoodločbe, ki jo upravičeno zahtevajo zase, tudi Srbom in muslimanom?
- 2/ Ali se bodo hrvatski nacionalisti odločili za

borbo za obnovo demokracije na jugoslovanskem področju, ali bodo rajši indirektno podpirali Titovo diktaturo s tem, da rasistično napravljajo Srbe krive za vse, vstevši komunizem, ki ga vodita Hrvata Tito in Bakarić in Slovenca Kardelj in Dolanc?

- 3/ Ali so hrvatski demokrati pripravljeni sodelovati s srbskimi, muslimanskimi, makedonskimi, slovenskimi in drugimi demokrati, ker sicer ni mogoče ne obnoviti demokracije, ne izvesti pravice do samoodločbe?

SLOVENSKA HIŠA V TUJIH ROKAH

V januarski številki smo objavili ponatis članka iz argentinskega 'Sija slovenske svobode' o prodaji hiše na števil. 8 v Via dei Colli v Rimu. Urednik 'KT' je nato pisal trem osebam, ki so bile več ali manj udeležene pri upravljanju zadevne hiše in jih prosil za izjave, ki naj bi z njihove strani osvetlile zadevno prodajo odn. pokazale, v koliko so trditve 'Sija' točne.

Iz Trsta smo prejeli odgovor g.dr. Antona Kacina, iz Rima pa odgovor g. Romana Rusa, prvi je bil predsednik zadruga Piave, drugi pa je sodeloval z upraviteljem hiše in tajnikom Slovenskega socialnega odbora č.g.dr. Pavlom Robičem. Slednji, ki živi v Nemčiji, nam na pismo doslej še ni odgovoril. Ur.

Izjava predsednika zadruga Piave

"SIJ z dne 15. decembra 1977 prinaša članek z naslovom 'Tatvina begunskega imetja', ki je poln umazanij, žaljivih trditev. Glavna tarča napadov sem jaz, čeprav me izrecno ne imenuje", je 12. januarja t.l. pisal dr. Anton Kacin uredniku SIJA g. Alojzu Geržu niču v Buenos Airesu in ga prosil, "da v prvi številki SIJA" objavi njegov popravek. Kot odgovor na naše pismo od 4. februarja nam je g. dr. Kacin poslal prepis tega popravka, poslanega v Argentino, ki se glasi:

"Prosim, da k članku z naslovom 'Tatvina begunskega imetja', priobčenem v Siju 15. decembra 1977, objavite naslednje pripombe:

Zadruga Piave je bila ustanovljena 17. decembra 1945. Hiša, o kateri govori omenjeni članek, pa je bila kupljena 26. februarja 1946. Vsi slovenski politični begunci so bili takrat še po taboriščih v Evropi. Zato niso mogli v ZDA zbirati denarja za nakup hiše. Slovenski staronaseljenci v ZDA in v Argentini pa so bili povojnim političnim beguncem nasprotni. Denar je moral priti od drugih.

Če so odgovorni slovenski možje, ki so bili tedaj v Rimu, smatrali za potrebno, da kot lastnico hiše organizirajo zadrugo, so gotovo vedeli zakaj. Vedeli so pa tudi, da je v tistem trenutku premoženje zadruga prešlo

pod italijansko zakonodajo. Lige SKA takrat še ni bilo.

Člen 24 pravil zadruga Piave določa: "V primeru, da zadruga iz katerega koli razloga preneha ali se razpusti, se mora vse zadrugo premoženje izročiti kaki verski dobrodelni ali kulturni ustanovi ali zavodu italijanskih državljanov v Italiji. Vrne se samo kapital, ki so ga člani dejansko plačali. Ustanovo ali zavod določi občni zbor. Italijanska upravna oblast pa lahko vedno o tem razsoja." Tukaj ni izhoda. Zato se premoženje lahko izroči le slovenskim verskim ustanovam ali zavodu italijanskih državljanov v Italiji. Del izkupička je dobila kongregacija Ente di Culto Madonna delle Grazie - Marija Milostljiva v Trstu, ki je že pred prvo svetovno vojno skrbela za slovenske služkinje.

Liga SKA ni naslednica Socialnega odbora.

Sedanji predsednik zadruga Piave je bil vsa leta v stalnem stiku z zastopnikom Socialnega odbora; brez njegovega pristanka ni ukrenil ničesar. Ni pa nikoli prejel nobenega pisma Lige SKA niti v tej niti v kaki drugi zadevi.

Predsednikova hči je res članica zadruga; tega ne prepoveduje noben zakon. Postala je članica, ker odbor ni mogel najti nobenega drugega. Trditev, da je v odboru in da je ona kupila hišo, je pa umazana laž. Kdo je tisti glas iz Rima, ki je zmožen takšne neresnice? Na dan z imenom!

Predsednik ni nikoli poslal v ZDA kakega zloglasnega ali sumljivega mešetarja, ki naj bi se šel pogajati z Ligo SKA (Slovenskih katoliških Amerikancev, op.) in ki je Ligi namignil, da bi lahko tudi ona bila deležna te kupčije.

Anton Kacin."

Gornji popravek je SIJ objavil 15. februarja, brez kakršnegakoli komentarja.

Dopolnilo iz Rima

G. Roman Rus pravi v uvodu svojega odgovora, datiranega 24. februarja, da je "dejansko sodeloval pri delu Slovenskega socialnega odbora v Rimu od 1. decembra 1950 do 31. oktobra 1953. Službo sem prevzel, ker so me za to prosili slovenski duhovniki v Rimu. Toda že po nekaj tednih sem, spričo nemogočega vzdušja in razmer, hotel odstopiti; nazadnje sem ostal, ker me je za to prosil pokojni dr. Miha Krek, češ da naj potrpi in se žrtvujem za slovenske begunce." Tako je g. Rus nadaljeval s socialnim delom, dokler ni večina slovenskih beguncev zapustila Italijo in so po taboriščih ostali samo še nekateri posamezniki. Tedaj je dobil od tajnika Socialnega odbora č.g. dr. Robiča potrdilo, da je bil v prej omenjenem času v službi pri odboru, da je bil vedno pošten, marljiv in vljuden in da je zapustil službo na lastno željo. Vendar pa je g. Rus mnenja, čeprav je bil službeno povezan s Socialnim odborom, da je bilo vprašanje hiše števil. 8. na Via dei Colli "že takrat, kot tudi pozneje, skrivnost, za katero so vedeli samo nekateri duhovniki. Ker pa sem vodil tudi blagajniške posle, je po sili razmer moralo tu in tam nekaj priti

na dan. Druge reči pa so postale jasne pozneje, ko jih je bilo zlasti mogoče videti iz korespondence, ki jo je vodil dr. Robič z nekaterimi odborniki in drugimi Slovenci, od katerih je bil na kak način odvisen", piše g. Rus, nakar preide k posameznim predmetom:

SLOVENSKI BEGUNSKI OZIR. SOCIALNI ODBOR V RIMU

"Dejanski lastniki slovenske hiše na Via dei Colli 8. so vselej bili in bi morali biti danes tisti, ki so hišo kupili, in tisti, ki so Socialnemu odboru, ki je bil sam brez sredstev, in je imel nalogo samo upravljati hišo, pomagali pri vzdrževanju hiše. Socialni oziroma begunski odbor, v njem so bili dejansko samo slovenski begunci, je obstajal že l. 1945. Hišo je kupil odborov član, ki danes živi v Ekvadorju, župnik Križman. Člani odbora so bili kasneje poleg predsednika dr. Mihe Kreka, ki je bil edini laik v odboru, duhovniki; med njimi je bil kot tajnik g. Janez Dolžina, ki je ostal v odboru tajnik vse do svojega odhoda v ZDA. Leta 1948 je bil že tajnik tega odbora dr. Pavel Robič. Ko sem jaz sodeloval pri delu odbora (to je v letih 1950 - 1953), je bil odbor sestavljen takole: Predsednik dr. Miha Krek (ZDA), tajnik dr. Robič (Rim), člani: frančiškan sedaj že pokojni Ciril Recek, klaretinec p. Ivan Tomažič (takrat v Rimu, sedaj na Dunaju), salezijanec sedaj že pokojni dr. Šaruga, duhovnik, sedaj že pokojni Anton Iskra in duhovnik France Dolinar (kot oba prejšnja, je takrat tudi on živel in še živi v Rimu). Ob smrti dr. Mihe Kreka je duhovnik dr. Pavel Robič samega sebe oklical za predsednika in imenoval odbor, katerega člani so bili: predsednik dr. Robič, člani inž. Simon Kregar (ZDA), duhovnik dr. Gnidovec (Argentina), duhovnik p. Ciril Recek, duhovnik Marko Kranjc, duhovnik France Dolinar (zadnji trije vsi iz Rima) in dr. Anton Kacin (Trst, edini laik, ki je bil istočasno tudi predsednik zadruga Piave). Odbor je imel v času, ko sem jaz sodeloval pri delu za slovenske begunce, vsako leto nekaj sej, ki so bile posvečene pomoči beguncem, obisku taborišč, begunski pastoralni, vzdrževanju hiše ip. Zlasti požrtvovalno sta delala in obiskovala taborišča g. Iskra in p. Recek, beguncem pa so pomagali in jih tudi obiskovali nečlani odbora kot pok. dr. Blatnik, dr. Belej, p. dr. Bruno Korošak in drugi.

V času javnega oglasa o dokončni prodaji hiše, predvsem visokega pritličja, kleti, vrta, garaže in drugih prostorov, - ostali deli hiše so bili že prodani, ki je bil nabit v juniju 1977 po zidovih in ograjah okoliških hiš, je torej obstajal odbor, katerega je izbral dr. Robič. Tudi ta odbor je hišo samo upravljal. Pa tudi če bi imel dejansko lastninsko pravico nad hišo, bi morala po vseh veljavnih zakonih o društvi in društvenih odborih na svetu, odobriti to končno prodajo večina odbora. V resnici pa je bilo takole:

V trenutku prodaje je bil od Slovenskega socialnega odbora

- član p. Ciril Recek že eno leto mrtev,
- odbornik Marko Kranjc, že pol leta mrtev,
- odbornik France Dolinar, že dve leti izven delovanja odbora,
- odbornik ing. Simon Kregar, nikoli niti obveščen ni bil, v kakšnem odboru je,

- odbornik dr. Gnidovec v Argentini, ni bil nikoli na tekočem o delu odbora.

Iz tega sledi, da sta torej odločala samo dva preostala člana odbora, in sicer dr. Robič in dr. Kacin, ki je bil hkrati predsednik zadruga Piave.

NAKUP IN VZDRŽEVANJE SLOVENSKE HIŠE NA VIA DEI COLLI ŠT. 8 V RIMU

"Hišo je v začetku leta 1946. skupaj z nekaterimi slovenskimi duhovniki in laiki kupil g. Andrej Križman. Ocenjena je bila na deset milijonov lir. Ob nakupu so imenovani položili pet milijonov lir, ki so jih dobili z najemom posojila za hišo. Ostali dolg pa so potem odplačevali:

- slovenski begunski duhovniki, predvsem tisti, ki so prišli iz ljubljanske škofije in so dajali v ta namen vse ali delne mašne intencije. V ta namen so zlasti zbirali denar slovenski frančiškani v Združenih državah Amerike, tako npr. p. Bernard Ambrožič, p. Hugo Bren in p. Heric; v Rimu pa so zbirali prispevke p. Mandič, g. Križman in drugi.

- drugi veliki podpornik hiše je bil pokojni ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman. Čim je prispel v Ameriko, je začel trkati od vrat do vrat in pošiljal poleg svojih mašnih intencij zbrane dolarje begunskim duhovnikom in ustanovam. Tako mi je znano, ko je nekoč poslal za hišo darilo 1800 dolarjev.

- tretji dobrotnik je bila Liga slovenskih katoliških Amerikancev, ki je v času, ko sem jaz pomagal odboru, stalno pošiljala pomoč, in sicer ločeno za slovenske begunce in posebej za vzdrževanje hiše in urada.

- četrti dobrotnik je bil pokojni Stanko Dekleva, bančni uradnik v Rimu, ki ni bil niti član Socialnega odbora niti član zadruga, ampak je vsa leta zastoj dejansko vodil vse večje posle, ki so zadevali hišo. Poleg njega je veliko pomagal tudi p. Ciril Recek, zlasti po preselitvi dr. Robiča v Nemčijo. On je reševal manjša vprašanja, vse po naročilu dr. Robiča. Tako je skupaj s šolskimi sestrami pobiral najemnino od italijanskih strank, podaljševal je najemne pogodbe, skrbel za manjša popravila, vodil korespondenco ip. Pri vzdrževanju hiše so sodelovali tudi tisti slovenski begunci, ki so občasno živeli v hiši in poskrbeli za razne reči.

Kolikor je meni znano, člani zadruga Piave niso nikdar imeli na sedežu Socialnega odbora kakšne seje, niti mi ni znano, da bi se kdo od njih ukvarjal z upravljanjem hiše. Tudi, kolikor vem, ni nihče od njih prispeval za hišo kakšen denar. Navsezadnje, to tudi ni bila naloga članov zadruga, kot je bilo dogovorjeno leta 1945 sporazumno s kupci hiše in Socialnim odborom. Zadruga in njeni člani so obstajali samo za italijansko oblast, za slovenske begunce pa so tudi bili zaupni ljudje, ki naj bi varovali slovensko imovino za slovensko skupnost v tujini.

ZAPADLA DAVŠČINA NA HIŠO, HIŠA "BREZ DOLGA"

K sami hiši spadajo vrt, garaža in ločeno pritlično poslopje. Hiša ima obširno klet šesti h prostorov. V enem delu so nekaj časa prebivali begunci, v drugem delu pa je bila stalno nastanjena italijanska stranka. V visokem pritličju je bilo sedem prostorov; tam so bili uradi

Socialnega odbora, dnevna soba (ki je uslužbencu in prehodnim gostom služila za spalnico), kuhinja in kopalnica. V obeh nadstropjih, s približno enako porazdelitvijo prostorov, so vedno prebivale italijanske stranke, z izjemo krajše dobe, ko so v prvem nadstropju stanovali č. gg. dr. Robič, pok. Marko Kranjc in France Dolinar. Na terasi je imela stalno v najemu majhno stanovanje neka italijanska stranka, dočim so v podstrešni sobici občasno prenočevale slovenske begunke. Hiša ima plinsko ogrevalno napeljavo, vodovod, telefon in elektriko; nima pa dvigala.

Ker je bila najemnina hiše z zakonom blokirana, je bila zato skrajno nizka. Le počasi jo je bilo mogoče dvigati. Vse posle v zvezi s hišo je vedno opravljal samo Socialni odbor, ker je, - ponavljam, - zadruga Piave veljala samo za oblast, ne pa za Slovence, in zato ni imela nobenih upravnih dolžnosti. Še več, tajnik Socialnega odbora je imel menda celo od vsakega člana zadruge podpisan prazen list, tako da je imel možnost vedno nad podpisom napisati s strojem, da tisti član preneha biti član zadruge; s tem se je lahko zavaroval pred možnim neljubim primerom nezvestobe kakega člana fingirane zadruge. Žal pa tisti, ki so kupili hišo in ustanovili zadrugetega niso ukrenili tudi za bodoče člane Socialnega odbora.

Od leta 1945 do leta 1954 je bila hiša oproščena davkov. Ker sta Socialni odbor in zadruga Piave pozabila na zapadlost desetih let oprostitev davkov, je rimska davkarija odredila leta 1958 plačilo zamudnih davkov in kazni v znesku 1 milijon 200.000 lir. Zasluga pokrimskega Slovenca Stanka Dekleve je bila, da je bilo takrat mogoče hišo rešiti. Ta je takrat vložil pritožbo proti odločbi davkarije. Medtem je, po izjavi nekega odbornika, zopet priskočil na pomoč pokojni ljubljanski škof dr. Rožman. Pritožba Dekleve je uspela in znesek, ki ga je bilo treba plačati, so znižali na polovico. Dr. Robič trdi, da je ta znesek in nadalje (l. 1968 da je bilo za hišo treba plačati 497.000 lir in podobno vsako leto) založil on in si potem posojilo odplačal polagoma iz denarja, ki je iz najemnin in podobnega prihajal v blagajno. Dr. Robič tudi trdi, da od leta 1956 dalje hiša ni imela več nobene dolga.

Vsa zadnja leta pred prodajo hiše sta stranki v prvem in drugem nadstropju sistematično preurejevali in povsem predelavali stanovanje. Ker take italijanske stranke potem ni mogoče zlahka izseliti, sem opozarjal vsa tista leta odgovorne v Rimu in po svetu na nevarnost, ki preti hiši. Nihče ni ničesar ukrenil. In tako se je zgodilo, da sta tisti dve stranki nato vsaka svoje stanovanje kupili, pri čemer sta verjetno odbili vse stroške, ki sta jih imeli s prejšnjim preurejanjem in predelavo stanovanj; moje pravočasno opozorilo je odbornik Recek poslal, kot je razvidno iz korespondence, tudi dr. Robiču. Hiša od takrat dalje, ko je bila kupljena od Slovencev, na zunaj ni bila nikoli renovirana, znotraj pa so bila izvedena samo najnujnejša popravila.

Danes, 24. februarja 1978, torej po dobrem pol letu, ko je s prodajo prešla v italijanske roke, je položaj tale: Hiša je še bolj zanemarjena kot je bila. Vse povsod okrog nje leži umazanija. Visoko pritličje je zaprto,

ker se kupec, italijanski časnikar, še ni vselil vanjo. Večina oken v visokem pritličju je razbita.

Hiša je kondominij, razdeljen med tri lastnike. Prvi je kupec visokega pritličja in pritliklin, italijanski časnikar, ki je takoj po kupčiji odpovedal stranki, ki je bila v kleti. Ta italijanska stranka se je morala takoj izseliti. Drugi lastnik v kondominiju je kupec prvega nadstropja, bivši najemnik tistega stanovanja. Tretji lastnik v kondominiju je kupec stanovanja v drugem nadstropju in terase, bivši najemnik v drugem nadstropju. Tudi ta je takoj po kupčiji, odpovedal stanovanje italijanski stranki, ki je stanovala do tedaj na terasi; tudi ta se je morala takoj izseliti. Novi lastnik drugega nadstropja in terase prodaja sedaj bedno stanovanje na terasi, ki ima majhno sobo in še manjšo kuhinjo in stranišče, za 25 milijonov lir. To poudarjam posebej iz dveh razlogov: 1) po končani prodaji sta se morali v nekaj mesecih izseliti dve normalni italijanski stranki, ki sta imeli v najemu stanovanji pred prodajo. Takšno možnost so zagovorniki hišne prodaje navajali kot nemogočo in s takšnim argumentom podkrepili stališče, da je treba zato hišo prodati. Tu lahko navedem člana zadruge, urednika goriškega KATOLIŠKEGA GLASA, č.g. dr. Kazimirja Humarja. 2) Kolikor mi je znano, so hišo prodali za znesek med 60 in 80 milijoni lir. Če to drži, potem je bila prodajna cena za vso hišo z dvema nadstropjema, garažo, vrtom in ostalimi pritliklinami zelo nizka, če zdaj novi lastnik drugega nadstropja in terase prodaja revno stanovanje ne terasi, ki je navadna luknja, za 25 milijonov lir. Potem je treba še zapisati, da je neka Slovenka hotela kupiti visoko pritličje, a je zadruga to odklonila, ker je Italijan ponudil nekaj več. Dr. Robič je ponujal nakup hiše tudi neki ustanovi, ki jo vodijo Hrvatje, medtem ko je odklanjal ponudbe in prošnje, priporočila in nasvete, naj da hišo v upravo posameznim Slovencem ali slovenskim ustanovam v tujini. Istega stališča je bil tudi dr. Kacin.

ZADRUGA PIAVE, PRAVNA IN FORMALNA LASTNICA

Slovenski duhovniki in drugi katoliški Slovenci so takoj po nakupu hiše Via dei Colli 8 poskrbeli, da bi zavarovali hišo pred nepoklicnimi, tako pred Italijani kot pred jugoslovanskimi komunisti. V ta namen ustanovili zadrugo Piave. Ker so bili po italijanskih zakonih takrat lahko člani zadrug in lastniki nepremičnin samo italijanski državljani, so zaupali zadrugeto primorskim Slovencem, italijanskim državljanom, s prošnjo, da bi varovali to hišo za slovensko skupnost v tujini, pred komurkoli. To obljubo je sprejel odbor zadrugeto Piave, kateremu je predsedoval primorski Slovenec dr. Vogrič, ki danes živi v ZDA; v odboru so bili še msgr. Bavdaž, dr. Kazimir Humar, urednik KATOLIŠKEGA GLASA v Gorici, g. Komac in še nekaj manj znanih ljudi. Ta odbor je zvesto opravljal obljubo; z ničemer se ni vmešaval v delovanje Slovenskega socialnega odbora, kateremu je prepustil poslovanje in upravljanje hiše; predsednik je nastopil samo pred oblastmi in izvedel druge formalnosti v odnosu do drugih, če je bilo treba. Ta odbor je ostal v resnici čuvar in varuh hiše, kakor je bilo dogovorjeno. Leta 1952 je dr. Robič izmenjal predsednika zadrugeto. Namesto dr. Vogriča, ki je medtem odšel v ZDA, je za predsednika

določil dr. Kacina, za člane pa še njegovo hčerko Marijo Kacin in dva Italijana Terribili; ostali člani so bili isti kot v prejšnjem odboru. Dve leti pred prodajo je iz zadruga izstopil msgr. Bavdaž. Vsi drugi člani zadruga so torej odgovorni za prodajo hiše, za katero niso dali centesima, jim ni bila podarjena in je niso podedovali, ampak jim je bila dana v varstvo. Pod predsedstvom dr. Kacina so spremenili tudi pravila zadruga, ki je formalno kupčevala z neprimičninami. V katatrskih zapiskih v Rimu je bila vpisana tudi dokaj neokusno formulirana trditev, "da zadruga dolgo let po vojni ni mogla vreči iz hiše, Via dei Colli 8, slovenskih beguncev". Ves čas je vodil knjige zadruga Italijan Terribili. Leta 1952 sem mu moral nesti po naročilu dr. Robiča, pri katerem sem delal v uradu odbora za slovenske begunce, na dom letni honorar nekaj nad 18.000 lir. Takrat mi je Terribili pokazal svojo sobo, polno fasciklov fingiranih zadrug in knjigo zadruga Piave, v katero je vsako leto vpisal tri fingirane seje v desetih stvkih. To je bilo vse njegovo delo. Tega Terribilija in nekega soimenjaka, prav tako Italijana, je dr. Kacin proti prvotnem častnemu dogovoru med poštenjaki, ki so ga sklenili prvi kupci hiše, predstavniki prvega Socialnega odbora in prvega odbora zadruga sprejel v članstvo zadruga. Omenjena, Italijana po krvi, sta seveda koristno izpeljala vodo na mlin svojih sobratov in izpeljala kupčijo, da so hišo za malenkostno ceno dobili čistokrvni Italijani, ki so lahko še komunisti povrh.

Istočasno s prodajo hiše, je dr. Kacin tudi likvidiral zadrugo. Oba prodajalca sta bila gluha za vse prošnje rotenja in predloge za rešitev in ohranitev hiše. Nihče se ni hotel umakniti s svojega mesta, čeprav je bil naprošen. Na vse prošnje in predloge so tisti, ki so hoteli dobro slovenski skupnosti, dobivali grobe odgovore in napade ter tisoč neutemeljenih izgovorov. Najlepši izpad enega teh gospodov je bil: "če zadruga proda hišo, to nikogar ne briga! Prav tako boli nedoslednost drugega teh gospodov, ki jo lahko danes ugotavljajo številni katoliški Slovenci po svetu, ker imajo v rokah prepise njegove korespondence, "da je hiša na Via dei Colli 8 last slovenskih duhovnikov in slovenskih beguncev," in spet drugje "da je last slovenskih protikomunistov in da mora taka za vselej ostati." Sedaj pa jo je isti gospod samovoljno prodal Italijanom.

ALI JE HIŠO ŠE MOGOČE REŠITI?

Pri vsej stvari je treba na vsak način takoj ukreniti, da se hišo reši. Pristojni in upravičeni lastniki hiše in njihovi predstavniki naj izvedejo pri vseh pristojnih oblasteh vse potrebne korake, da se razčisti prodaja hiše. Ker spada hiša tudi pod cerkveno pristojnost, saj jo je upravljala duhovnik, ki je podrejen ljubljanski nadškofiji, pričakujemo, da bo tudi ta ukrenila potrebno, da pride hiša, na stroške in odgovornost prodajalcev, nazaj v roke slovenske skupnosti v tujini. Prav bi bilo, da bi bili tisti, ki so prejeli kak denar od prodaje, javno opozorjeni, naj hranijo denar, ker bodo zanj odgovarjali in ga morali vrniti. Pri zasliševanju in morebitnemu pogajanju s prodajalcema hiše pa bi bilo po mojem treba zožiti vsak razgovor samo na tale osnovna načela:

1 - če sem v kakem odboru z nalogo da skrbim in upravljam neko hišo, bom to storil, dokler bom mogel ali hotel nato bom pa odstopil, upravo hiše pa prepustil drugim članom odbora ali obvestil o tem prave lastnike hiše;

2 - če sem v fingirani zadrugi sem vanjo vstopil pod točno določenimi pogoji, predvsem da krijem neko hišo pred nepoklicanimi, da ostane za vedno last slovenske katoliške skupnosti v tujini, se bom tega držal, dokler bom mogel in hotel; kadar pa ne bom želel imeti s tem opravka, bom odstopil, svojo nalogo pa prepustil drugim članom zadruga, ali pa tistim, ki so bili v zadrugi pred menoj, ali pravim lastnikom, ki niso mogli biti prijavljeni oblasti.

3 - pred Bogom so lastniki hiše: župnik Križman; dr. Vogrič; slovenski begunski duhovniki, ki so jo odplačevali; Liga, ki jo je vzdrževala; nasledniki pokojnega škofa dr. Rožmana; slovenski laiki, ki so jo ohranjali; in slovenski begunci, katerim je bila namenjena. Večina teh je še živa. Njim je treba vrniti hišo.

Za zaključek moram omeniti še to bridkost: Odločilno besedo pri prodaji hiše sta imela dva ugledna predstavnika primorskih Slovencev. Prav uglednim primorskim Slovencem pa so zaupali v varstvo hišo predstavniki slovenskih katoliških beguncev iz matične slovenske domovine. Ti so neomejeno zaupali v njihovo zvestobo. Bridka je ugotovitev, da so se zmotili. Iskreno bi rad, da se stvar čimprej popravi, da bo prijateljstvo med Slovenci s Primorske in tistimi iz matične domovine, ki so v tujini, še dalje ostalo, se širilo in rodilo nove, še bogatejše sadove," je g. Roman Rus odgovoril uredniku KT.

Potem pa je v pismu pristavil: "Gornje podatke sem zbral iz izjav ljudi, ki so poznali razmere; dopolnil sem jih s tem, kar sem opazoval in vedel sam, ko sem bil neposredno ali posredno udeležen pri socialnem delovanju. Nekatere zaključke sem potem storil na osnovi gornjih podatkov. Upam, da nisem daleč od resnice, vendar pa želim, da bi se oglasili drugi. Potem vam ne bo težko objaviti jasne podobe o celi zadevi," je zaključil gospod Rus.

PRED ZAKLJUČKOM LISTA

Po ovinku smo zvedeli za reakcijo č. g. dr. P. Robiča. Ta ni odgovoril uredniku, ampak je pisal enemu od sodelavcev. Ker ne vemo, če je pismo namenjeno za objavo, ga ne moremo objaviti, dokler ne dobimo dr. Robičevega pristanka.

Prejeli smo tudi članek g. Vinka Levstika, rimskega hotelirja. On navaja nekaj izjav iz pogovora, ki ga je imel z dr. A. Kacinom v Trstu. G. Levstik trdi, da bi on kupil hišo za 200 milijonov lir, in dejansko vprašuje, kako je mogoče, da je bil on, ki ni italijanski državljani, lastnik vsaj dveh hotelov, za hišo na Via dei Colli št. 8. pa da so "moralni" biti potrebni samo "italijanski" državljani. Njegov članek bomo objavili prihodnjič.

Ur.

V kolikor bo prostor dopuščal, nameravamo v aprilski številki objaviti povzetek odgovora *Hrvatske Zore* dr. Lj. Sircu. Tam bomo tudi zaključili dr. Vauhnikov članek ob obletnici marčnih dogodkov '41.

DR. MILOŠ VAUHNİK:

ZADNJI DNEVI

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

25. in 27. marca doživljamo obletnici dveh odločilnih dogodkov predvojne Jugoslavije: podpisa dunajskega pakta z Nemčijo, državnega udara in 6. aprila nemškega napada, ki je povzročil razpad Jugoslavije, sovražno okupacijo in državljansko vojno.

Dr. Miloš Vauhník, ki je brat znanega, zdaj že pokojnega genštabnega polkovnika Vladimíra Vauhníka, vojaškega atašeja v Berlinu, opisuje takratne dogodke.

Po porazu Francije smo se vpraševali ali bo Hitler udaril na Angleško ali ne. Vršile so se že velike priprave za takšen podvig; moj brat je to pripravljano za napad na Angleško vestno zasledoval. Vršile so se vaje z izkrcavalnimi čolni, naročili so mnogo gumijastih čolnov in Göring je vodil veliko letalsko ofenzivo proti Angliji, ki bi naj bila nekak uvod za izkrcanje. Letalska ofenziva je klaverno propadla, nemško letalstvo je imelo velike izgube in za izkrcanje se je izkazalo, da ni mogoče pri najboljši volji zbrati zadosti ladij, všteti vse zaplenjene francoske, danske, holandske, belgijske in norveške. Zato je izkrcanje na Angleško odpadlo.

Bilo je jasno, da pride sedaj na vrsto Sovjetska zveza. Ni bila nobena umetnost to predvidevati in zato so diplomati in vojaški atašeji samo še ugibali, kdaj bo prišlo do te največje "bliskovite vojne," za katero je bilo določenih 50 dni.

Brat je angažiral slovenske železniške nastavljenice, ki so jih nacisti pregnali na Prusko in ki so dobili od brata nalogo, da mu sporočajo število vlakov, ki gredo skozi gotova križišča in da napišejo številke in označbe na orožju, ki se je premikalo proti vzhodu. Vso jesen in zimo 1940 ter spomladi 1941 so namreč Nemci uporabili za zbiranje ogromnega vojaškega materiala na Poljskem in že so se začele grupirati, ne preveč vidno posamezne divizije na zbirališčih.

Bil sem to zimo 1940-41 zadnjič pri bratu v Berlinu; pripovedoval mi je, kako skeptično gledajo mnogi nemški generali na ta pohod v širno Rusijo. Mnogim se je zdelo nemogoča zamisel "bliskovite vojne" na tako širnem ozemlju, kajti bliskovite vojne so se obnesle na evropskih stisnjenih bojiščih, kjer je bilo mnogo dobrih cest, da so se tanki lahko hitro premikali. Kako pa se naj to posreči v širni Rusiji, v njenem blatu in v njeni klimi? Prideš do Moskve, jo zavzameš in kaj potem? Imaš pred seboj še zmeraj na tisoče kilometrov zaledja (s sibirskimi tovarnami), katerega ne more zavzeti nobena vojska na svetu s še tako pripravljenimi bliskoviti pohodi. In kdo garantira, da je vojna z zavzetjem Moskve končana? Kje je bila gotovost, da bo Stalin po zavzetju Moskve tudi zares kapituliral? In še mnogo drugih problemov se je pojavilo. Vojaški krogi so posebno grajali, da je Hitler tako malomarno in suvereno

smatral, da bo do zime konec vojne in zato se je ogromna nemška vojska, to je 75% celokupne nemške vojske, valilo čez ruske planjave v poletnih oblekah, češ, kožuhe bomo oblekli v Moskvi, kjer jih bomo zaplenili. Nič niso upoštevali dejstva, da ruska zima bliskovito nastopi: danes še toplo, drugi dan pa led, čeravno so to številni nemški vojaki že v prvi svetovni vojni doživeli.

Pri "Wehr-Rüstungsamt", ki je bil center za nemško oborožitev, so iz previdnosti tudi vzeli v obzir, kaj če bliskovita vojska ne uspe. Hladni računarji so vzeli v roke svinčnike ter delali prognoze, kaj porabi vojska, ki šteje več sto divizij za vojevanje, ki utegne trajati več let. Ti računi so bili porazni za Hitlerja in zato so bili mnogi generali, ki so smatrali Hitlerjev pohod v Rusijo za blaznost. V tem oziru je brat soglašal z njimi iz povsem vojaškega stališča in je imel najboljšo oporo pri teh računih, pri majorju Pabstu, ki je bil adjutant poveljnika "Wehr-Rüstungsamta" generala Thomasa in sta oba z majorjem bila člana zarotniške skupine pri atentatu dne 24. julija na Hitlerja. Major Pabst je bil sovrstnik generala Thomasa in bi tedaj tudi že moral biti general, ali je po prvi svetovni vojni presedlal na gospodarstvo in je bil do druge svetovne vojne viden gospodarstvenik. Kot takega so ga vpoklicali, kot genštabnega majorja, z gospodarsko rutino v Wehr-Rüstungsamt, kjer je bil poveljnik njegov sovrstnik general Thomas.

Major Pabst je bil osebni prijatelj admirala Canarisa; tako je major Pabst vedel vse, kako je Canaris celo vojsko sabotiral Hitlerjevo vojskovanje. Ker sta bila major Pabst in moj brat intimna prijatelja, je imel slednji iz prvega vira vse podatke, ki so se tikale oborožive Nemčije; pa tudi mnoge podatke iz obveščevalne službe, kajti, kar je delal Canaris, je vedel tudi major Pabst. Major Pabst je bil hud protinacist, kot tak znan Gestapu, ki ga je tudi aretirali; toda rešil ga je prijatelj Canaris, ki je s svojo častno besedo jamčil za njega. Ko so ga hoteli zopet aretirati in ga ubiti, je za to zvedel Canaris; ta je svojega prijatelja spravil hitro preko meje v Švico, še pred atentatom na Hitlerja, in mu tako rešil življenje. Pabst radi svojega protinacizma tudi celo vojno ni več avanziral. Vrnil se je v Nemčijo in po več letih sem zvedel za njega in sem bil z njim v dopisovanju. Poslal sem mu bratove spomine v nemškem jeziku in mi je odgovoril sledeče:

"To kar piše Vaš dragi brat, se ujema 100% z mojimi vtisi iz tistega časa. Vaš brat je položaj, idejni svet gospoda Hitlerja jasno in pravočasno dognal in je storil vse, kar je mogel storiti, da je bila vaša domovina "pravočasno" (podčrtal Pabst) informirana o tem, kar je bilo na potu, da ji škoduje. S tem je dal meni možnost, da sem jaz vse to, kar vem, koordiniral z njegovim znanjem. Bilo je to veliko tveganje, katero je on z jasnim pogledom, hrabro in brez ozira na veliko nevarnost za njega, riskiral, in je globoko obžalovati, da Vaša gospoda v Beogradu tega ni izkoristila, kakor bi to bilo v interesu Vaše domovine, da

se izkoristi. Vse kaže, da je na pristojnih mestih v Vašem generalštabu manjkala en "Vauhnik", oziroma človek in sodelavec Vašega brata, ki bi gledal na to, da se njegova poročila tudi izkoristijo" itd. Podpis: Waldermar Pabst = Vladimir Vauhnik (v dokaz dobrega prijateljstva),

Tega ne navajam ad maiorem gloriam svojega brata, marveč v dokaz za to, da je brat res imel odlične in važne vire, katerih drugi atašeji niso imeli v taki meri. Naša vojska in politična centrala v Beogradu je tedaj bila zmeraj na tekočem o vseh važnejših dogodkih.

15. MARCA 1941 V BERLINU

Meseca marca 1941 je položaj glede napada na Rusijo že postal bolj konkreten in tako je brat zvedel direktno iz ust merodajnih nemških generalov, ki so se shajali na privatnem stanovanju majorja Pabsta, in na katere sestanke je lahko prihajal moj brat s posredovanjem majorja Pabsta, kako skeptično gledajo ti generali na Hitlerjev pohod v Rusijo.

Dne 15. marca pa je major Pabst med štirimi očmi odkril mojemu bratu, da je Hitler že dal povelje za pohod v Sovjetsko zvezo; torej, da se pohod že začne v svoji predpripravi fazi. Ko sta se ločila, mu je major Pabst stisnil roko in žalostno rekel: "Hitler žene Nemčijo v pogubo".

Z ozirom na zgoraj povedano, se je moj brat upravičeno smatral za kompetentnega, ne samo na podlagi svojih izsledov, marveč tudi v soglasju z merodajno nemško generaliteto, da oskrbi našemu generalštabu jasno sliko o položaju; tako je v svojem takratnem poročilu, in to edinokrat, prešel tudi na politično polje z nujnim nasvetom, da je sedaj na vidiku edinstvena in velika šansa za Jugoslavijo, ki bi igrala v tej vojni še veliko vlogo, za kar je nujno potrebno, da se v tej dobi Hitlerjevega bliskovitega pohoda v Rusijo zadržimo trezno in mirno in ničesar ne podvzamemo, kar bi nepreračunljivega Hitlerja nagnalo na to, da še v zadnjem hipu napade Jugoslavijo. To je storil brat že zaradi tega, ker je imel informacije, da general Mirković že dalj časa govori in dela propagando za to, da se napravi v Jugoslaviji neke vrste puč ali preobrat.

Jugoslovanskemu generalštabu in njegovemu odličnemu članu generalu Pešiću, katerega so smatrali vsi za najodličnejšega oficirja jugoslovanske vojske in katerega je že kralj Aleksander določil, da bi v primeru vojne, bil šef generalnega štaba, gre ta čast, da je popolnoma soglašal s stališčem mojega brata.

Ali usoda je hotela, da je prišel vmes Mussolini, ki je brez vednosti Hitlerja napadel Grčijo in to v času, ko se je Hitler že popolnoma osredotočil na Rusijo. Mussolini je bil vsled vojaških neuspehov prisiljen prositi Hitlerja, da mu pride na pomoč, proti Grčiji, kar se je tudi zgodilo preko Romunije in Bolgarije. Hitler je hotel imeti svoj južni bok zavarovan in tako je prišla nenadoma zahteva, da mora Jugoslavija pristopiti k Trojnemu paktu, slično kot so že storile druge države; ta pakt je

bil predložen Jugoslaviji v precej zvodeneli obliki, ker ni Jugoslavija prevzela dolžnosti, prevažati nemške čete po svojem teritoriju, niti se za Nemčijo boriti. To je bila zasluga kneza Pavla, ki je znal s pogajanjem iztisniti največ kar se je dalo.

Brat mi je rekel, da je bil za njega 15. marec 1941, ko mu je major Pabst odkril začetek kampanje proti Rusiji, najprej dan, kajti vedel je, da bo "bliskoviti pohod" v Rusijo polomija in da bo zato prišel čas, ko bo Hitler v mnogo večji zagati, kot je bil Mussolini v Grčiji. Pri takem stanju, ki je resnično nastopilo že za zimo 1941, bi Jugoslavija še kot inaktivna država lahko mirno čakala, kako Stalin dnevno žrtvuje okrog 10.000 sovjetskih vojakov (tako je bilo izračunano) za uničenje Hitlerjeve vojske, ki je bila od Hitlerja vržena v ruski mlin, ki je mlel počasi ali sigurno. Kot generalštabnemu oficirju so šle bratu po glavi drzne zamisli, kako bo jugoslovanska vojska sodelovala z zavezniškimi vojskami in doprinesla lep del h končni zmagi zaveznikov; pa ne samo to, Jugoslavija bo izšla iz te vojne kot zmogovita država za načela zapadne demokracije, kar bi pomenilo drugačen izgled ne samo Evrope, ampak celega sveta. Toda prišlo je drugače pod pezo tragičnih dogodkov, deloma zakriviljenih od nas samih, največ pa, žalibog na pobudo naših zapadnih zaveznikov.

Hitlerju se je mudilo. Na jugu je tarnal Mussolini in klical na pomoč; na severu se je po bratovih dognanjih že zbralo prvih 45 divizij za napad na Rusijo. Zato je Hitler ultimativno zahteval, da Jugoslavija do 25. marca 1941 podpiše Trojni pakt. To se je zgodilo na Dunaju; podpisala sta ga ministrski predsednik Cvetković ter zunanji minister Marković.

25. MARCA 1941 V BERLINU

Pri bratu brni ves dan telefon in obiski v njegovem uradu se vrstijodrug za drugim. Vsi mu čestitajo. Nemci so kot iz sebe, ker so dobili tako "uglednega in hrabrega zaveznika". Nacistična propaganda je uganjala orgije, ko je hvalila na vse pretege Jugoslavijo, ki je paradiž na svetu, ki ima najhrabrejše vojake sveta; kratkoma Jugoslavijo so hvalili do nebes. Sedaj je zmaga gotova in marsikdo je bil ganjen do solz, ko je stisnil bratu roko.

Brat je bil v veliki zadregi. Niti on niti poslanik dr. Andrić nista vedela, kaj se dogaja na Dunaju in sta se morala zanesti le na to, kar je poročal radio in kar so pisali časopisi.

Brat je takoj ugotovil, da so gestapovski avtomobili, ki so stražili do tedaj pred njegovim stanovanjem, izginili. Tako se je lahko po dolgem času neovirano podal v mesto, obiskat prijatelje in jih tolažiti, kajti atašeji drugih držav so mu zamerili, da jim ni preje kaj več povedal o nameravanem podpisu; in ko se je pridušal, da ni ničesar vedel, mu kratkoma niso verjeli.

Sedaj so ostale še samo Švedska, Turčija in Grčija, ki še niso pristopile k paktu, in turški ataše je imel temne slutnje, da bodo mogoče sedaj na vrsti Turki.

Kaj pa Švedska? Švedski narod je nordijski narod, zato narod "boljše vrste" kot smo Jugoslovani. Švedi so že mnogo popreje ugodili pritisku Hitlerja ter mu po svojih železnicah prevažali vso vojno cele nemške divizije in manjše oddelke, v Nemčijo pa izvažali velike količine železne rude in drugega materiala. V Švedski je mrgolelo nacističnih organizacij in nacističnih časopisov, kar vse so Švedi tolerirali, da odobrovoljijo Hitlerja. Navzlic vsemu temu ni Anglija storila nobenih korakov, groženj ali pritiska na Švedsko. Nasprotno, švedski tajnik za zunanje zadeve Boheman je dobil od Churchila pohvalo in zagotovilo, da se mu dopade, na kako odprt način Švedi branijo interese svoje države. "Smatram vas za naše prijatelje", je še rekel Churchill in zagotovil Bohemanu, da zavezniki ne bodo delali nikakih pritiskov na Švedsko; glavno je, da "ostane Švedska vsaj tako neutralna kot doslej."

Kaj takega pa ni veljalo za Jugoslavijo. Jugoslovani smo "manjvredni Balkanci", zato je bilo tudi ravnanje z nami drugačno kot pa z Švedi. Za Jugoslavijo je veljalo: "Quod licet Iovi non licet bovi." Zato je bilo postopanje sledeče:

Minister za angleško tajno službo Hugh Dalton je izjavil v času jugoslovanske krize, da je že poslal brzojav prijateljem (to je zarotnikom v Beogradu), da naj uporabijo vsa sredstva, da dvignejo revolucijo. Zunanji minister Eden je brzojavil angleškemu poslaniku v Beogradu: (razvidno iz njegovih spominov) "Vi imate moje polno pooblastilo, da podvzamete vsako mero, ki se vam zdi primerna, da se spremeni vlada ali režim, in če treba tudi z državnim udarom." Churchill pa je dal angleškemu poslaniku v Beogradu brzojavno naročilo, da mora kneza Pavla "strašiti, mučiti, in grizti": (pester, nag and bite), izraze katere sem prevedel dobesedno, pa so imeli v Churchillovem notorično ciničnem izražanju mnogo globlji in surovejši pomen.

Churchill je bil obseden od ideje, da je treba napraviti na Balkanu kaos, da je zato potrebno Jugoslavijo vreči v vojno, na kar bo na Balkanu strašno klanje med Nemci in Balkanci, ki bodo z golimi rokami (ker drugega nimajo) davili naciste. Churchill je videl pred seboj, ker je bil udarniške narave, samo cilje, ki so neposredno stali pred njim. Ni se bavil z bodočnostjo, posebno pa ne z bodočnostjo malih dežel. Po celem svetu je znan njegov cinični izrek MacLeanu, katerega je poslal k Titu, ko je imenovan pre odhodom izrazil svoje pomisleke, da bo Jugoslavija po končani vojni komunistična: "Imate namero po vojni nastaniti se v Jugoslaviji?" "Ne", je rekel MacLean, "Jaz tudi ne", je odgovoril Churchill, "zato je pač vseeno, kakšen bo tam režim." Ta cinični izrek se je oprijel Churchilla in ni knjige na svetu, kjer se govori o Churchillu, da ne bi bilo to navedeno.

27. MARCA 1941 - DAN PUČA V BEOGRADU

Majhna skupina oficirjev, ohrabrena od strani nekaterih politikov od "Srbskega kluba" je izvršila z nasiljem prevrat, odstavila vlado, kneza in namestnike in postavila za šefa vlade generala Simovića. Mefisto pri tej

zaroti je bil general Mirković, znan že dalj časa kot političen oficir, kot je bil tudi Simović, in ki je dajal razborite izjave, da je treba napraviti državni udar. Naobraženost generala Mirkovića ni imela laskaveocene. General Simović pa je bil znan v političnih krogih, tudi po svojih ambicijah in intrigah. Imel je neprestano konflikte s svojimi predpostavljenimi in je zaradi tega moral večkrat menjati službeno mesto. Strokovno naobraženi vojaški krogi so bili v neprestanem sporu s političnim generalom Simovićem. S pučem je bilo njegovim ambicijam zadoščeno, ko so ga pučisti izbrali za voditelja in ga napravili za ministrskega predsednika.

Naročili so takoj manifestacije za novo vlado in minifantanti so dobili po Din 300,-, da kričijo po ulicah: "Bolje rat nego pakt", 500 do 1000 dinarjev so dobili tisti, ki so nosili kakšno zastavo in 3000 dinarjev pa oni, ki so držali hujskaške govore. Glavni člani nove vlade so bili Slobodan Jovanović, predstavnik Srbskega kluba kot podpredsednik, dr. Ninčić kot zunanji minister, Grol, predsednik demokratske stranke ter general Ilić kot minister vojske. Izdelali so manifest, s katerim naj bi mladi kralj javil, da je prevzel oblast, odstavil vlado in namestnike ter imenoval novo vlado. Ta manifest ni bil nikdar sporočen kralju, ampak ga je na radiju prečital nek mlad oficir z glasom sličnim kralju; tako so infamno prevarili ljudstvo, da je prišlo do manifestacij v prepričanju, da jih kliče kralj:

Kneza Pavla ta dan ni bilo v Beogradu; bil je na povratku iz Slovenije. Kraljica Marija je bila v Londonu. Mladi kralj je bil sam! Sin kneza Pavla, Aleksander, tudi še fantič kot mladi kralj, pogleda zjutraj skozi okno in opazi, da je pred "Belim dvorom", kjer je stanovala družina kneza Pavla, nenadoma več vojakov na straži. Gre na telefon in kliče mladega kralja ter ga vpraša, če je mogoče na "Dedinju", kjer je stanovala kraljica Marija s kraljem, tudi kaj sličnega opaziti. Kralj mu odgovori, da je tudi tam mnogo več vojaštva kot navadno. Nato reče Aleksander kralju, da bo šel k njemu, da bosta videla, kaj je. Aleksander teče na Dedinje in oba fanta začudena razgovarjata, kaj bi to neki moglo biti. Ko odpreda radio-slišita kako nekdo govori na radiju kot da bi bil to kralj Peter sam in si vsa začudena ne moreta razlagati te komedije.

Nato odideta oba v Beli dvor k Aleksandrovi materi, kneginji Olgi, ki istotako ni vedela, kaj se pravzaprav dogaja. Ta negotovost je vladala, dokler se iz Slovenije ni vrnil knez Pavle, ki se je ustavil v Zagrebu in tam razgovarjal z dr. Mačkom, kaj storiti. Ta mu je svetoval, da naj ostane v Zagrebu in od tam skuša v Beogradu napraviti red. Knez je vedel, da brez krvi ne bi šlo in ker za kaj takega on pri svoji vzgoji ni bil sposoben, se je odpeljal v Beograd in odstopil. Dobil je naročilo, da takoj odpotuje v Grčijo, kar se je tudi zgodilo. Nekaj prtljage in družina kneza Pavla, žena in trije otroci, odhajajo iz Belega dvora, kjer je ostal kralj Peter sam ter kričal za njimi: "Ne pustite me samega, vzemite me s seboj!" "Kaj sem hotela," je rekla kneginja Olga, "srce se mi je trgalo, ko smo ubogega fanta

pustili samega." Ko se je družina kneza Pavla peljala proti Grčiji, je angleški radio neprestano razglašal vest: "Knez Pavel pobegnil z družino v Nemčijo!"

Kralja se je polastil sedaj Simović in uganjal z njim svoje komedije. V Londonu je vriskal Churchill od veselja, da mu je to, kar je mameraval, tako dobro uspelo.

Churchill je zamenjal izobraženega in uglednega kneza, ki je vse svoje sile posvetil cilju, in to do fizične izčrpanosti, da ohrani Jugoslaviji vsaj za nekaj časa mir, z ambicioznim, puhloglavim generalom Simovićem. Tako je Churchill odstranil enega največjih anglofilov na kontinentu, kar jih je imela Anglija, samo da zadosti svoji trenutni kaprici, da je treba Jugoslavijo pogrnati v vojno. Pri Švedih si kaj takega ni upal!

Vroče glave pučistov so se kmalu razhladile in nastopila je velika zaskbljenost. Ko so člani Simovićeve vlade zaznali za točno vsebino pakta, so videli, da so šli predaleč, toda prevzeli so vlogo koristne budale za kaprice Churchilla in sedaj je bilo treba to vlogo igrati dalje. Uvideli so, da morajo ravno tako taktizirati kot je storil knez Pavle, le da oni niso imeli ničesar v rokah, niti kakšnega političnega ali vojaškega sporazuma z Anglijo, kar je bilo najhuje.

27 MARCA 1941 - DAN PUČA V BERLINU

Komaj dva dni potem, ko so izginili gestapovski avtomobili pred bratovim stanovanjem v Berlinu, ta začuden opazi, da ti avtomobili ponovno stoje pred njegovo hišo. V prvem hipu si ni vedel tega razlagati, toda že začne po radiu rjoveti razjarjeni Göbbels, češ, da je Jugoslavija prelomila komaj sklenjeni pakt. Če je bila Jugoslavija še pred dvema dnevoma paradiž na svetu, je postala preko noči dežela razbojnikov in pocestnih roparjev, ki ne drže besede; Jugoslavija je bila zmeraj leglo zarot, kjer oficirji delajo kar hočejo in ki so znani, da morijo svoje kralje! Ta razbojniški narod mora biti strogo kaznovan, in tako slično dalje! Začel je brniti zopet telefon in vsi so hoteli vedeti od brata, kaj se je za božjo voljo zgodilo. Vrata so se neprestano odpirala in zapirala radi številnih obiskov in brat je bil ravno tako v zadregi kot 25. marca in z njim tudi poslanik, ker nista imela nikakih informacij, kakor samo to, kar je rohnel Göbbels po radiu in kar je pisalo časopisje. Brat je odgovarjal, kakor je pač mogel, da gre za čisto notranjo zadevo med politikami, da se bo to vse izgladilo. Zopet so bili najhujši drugi vojni atašeji, ki so hoteli imeti od brata kaj več pojasnil in zopet se je moral priduševati, da ničesar ne ve. Zares malo zavirljiv položaj v tistih dneh! Med obiskovalci pa so bili že mnogi, ki so s strahom omenili, kaj pa, če pride do vojne z nami; nikarte gospod polkovnik, prosimo vas, storite vse, da ne pride do vojne; tako so govorili posebno tisti, ki so bili naklonjeni Jugoslaviji; in teh ni bilo malo.

Brat sam je bil pobit od žalosti, kajti težke slutnje so se ga lotevale in vedel je, da so z dogodki v Beogradu šle po vodi vse njegove lepe sanje, vsi lepi upi in na- de milijonov Jugoslovanov, da bo Jugoslavija v drugi

svetovni vojni odigrala veliko in odločujočo vlogo na strani zaveznikov. Za oficirja pa je bil to še posebno hud udarec! "Usoda je hotela očividno, da bo Jugoslavija za svoj prenaplavljeni korak in nepremišljen puč težko, da, zelo težko kaznovana..." Tako se je izrazil sovjetski vojaški ataše v Berlinu, general Tupikov, ki ni bil politični oficir, marveč samo vojaški strokovnjak in je - to zadevo presojal popolnoma iz vojaškega stališča.

30. MARCA 1941 V BEOGRADU

Tega dne je imel nemški poslanik von Herren v Beogradu dolg razgovor z zunanjim ministrom dr. Ninčičem. Nemški poslanik je hotel vedeti, če Simovićeve vlada prevzema vse zunanje-politične obveze prejšnje vlade. Ninčič ni izrecno odklonil pakta, toda ga tudi ni sprejel; zahteval je samo rok, da bi vlada mogla preučiti sklenjeni dokument. Von Herren se ni zadovoljil s tem odgovorom našega zunanjega ministra; še isti dan zvečer je obvestil Ninčiča, da zapušča Beograd in da je naročil tudi nemškimi državljanom naj zapuste Beograd.

Že prejšnja vlada je poslala diplomata Stakića v Rim, da posreduje pri Mussoliniju glede pakta. Stakić, zelo spreten posrednik, gre k Simoviću, da poroča o svoji misli v Rimu in vidi prvič v svojem življenju Simovića. Začudi se, da ima pred seboj človeka, ki nima pojma o mednarodnih problemih. Že iz prvih besed je razumel, da Simović, tudi nima pojma o trenutnem položaju in o odnosu sil v svetu. Bil je strašno samozavesten in dajal je neodpustljivo površne izjave o važnih političnih problemih. Toda navzlic temu je prosil Stakića, naj gre takoj k italijanskemu poslaniku Mamelliju, katerega so splošno smatrali za iskrenega pobornika za mir z Jugoslavijo; in naj ga vpraša, kaj storiti. Mamelli je takoj iniciativno predlagal, da gre delegacija z generalom Simovićem na čelu k Mussoliniju, kar bi napravilo na njega velik vtis. Pri tej priliki je Mamelli tudi povedal, da on še nima navodil za odpotovanje.

Simović je bil takoj obveščen, in je sklical ožjo konferenco ministrov: Jovanovića, Grola, Ninčiča in generala Ilića. Sklenjeno je bilo, da se obrne vlada na temelju beograjskega pakta z Italijo na Mussolinija za posredovanje, da bi preprečili vojno med Jugoslavijo in Osjo. Delegacija naj bi odpotovala takoj ponoči, tako da bo 1. aprila že v Rimu. Simović ni hotel biti vodja delegacije; po dolgem cincanju so določili Jovanovića za vodjo delegacije. General Simović je prosil Stakića, da naj obvesti Mamellija o tem in da naj pride Mamelli ob 9. uri zvečer k njemu v generalni štab. Mamelli se je takoj povezal telefonsko s Ciano, ki je dal potrdilni odgovor. Takoj so to sporočili zunanjemu ministru Ninčiču. Mamelli je upal, da bo delegacija mogla takoj odpotovati v Rim.

Mamelli je še ostal nekaj časa in razgovarjal s pomočnikom za zunanje zadeve Smiljanićem. Med tem so Mamellija klicali na telefon: Ciano mu je sporočil, da delegacija še ne more na pot, ker morajo točno določiti cilj te delegacije in vedeti točno stališče jugo-

slovenske vlade Grof Ciano je dodal, da bo še navedel pogoje, predno odide delegacija na pot. Kaj se je zgodilo? Ciano je med tem razgovarjal z Berlinom, kjer sprva niso soglašali, toda naknadno je Mussoliniju uspelo, dobiti pristanek Berlina za pogovore z Beogradom, vendar pod pogojem, da vlada sprejme že zaključeni Trojni pakt. Sedaj so čakali na odgovor Mussolinija.

1. APRILA 1941 V BERLINU

General Simović sedi v generalštabu v Beogradu; končno se mu je izpolnila želja, da je neomejeni gospodar čez vojsko in nad Jugoslavijo. Poročila mojega brata iz Berlina, ki so bila številna in so postajala tehtna, so sedaj prihajala na mizo gospoda Simovića.

Brat je moral vse te dni po puču dajati pojasnila in odgovore na številne telefonske klice in na osebne obiske, pri čemer je bilo opaziti, da propaganda gospoda Gobbelsa ni imela zaželenega odziva pri prebivalstvu. Nihče si ni želel vojne z Jugoslavijo in tudi pri nemškem generalštabu, kamor so klicali brata, so si dali generali od brata razložiti zadevo, da je to popolnoma interna zadeva Jugoslavije.

Prišel je prvi april 1941 in brat urejuje v svoji pisarni že dokumente za uničenje, ker je imel hude slutnje, da zna vsak čas priti kaj hujšega kot doslej. Popoldne proti šesti uri se poda iz svoje pisarne po stopnicah na ulico, da obišče poslanika dr. Andrića in da razpravlja o nastalem težkem položaju.

Komaj je brat odšel po stopnicah, zabrni telefon in ker brata ni bilo v uradu, je vzel telefon major Pupis, ki se je tedaj nahajal v Berlinu zaradi prevzema vojaškega materiala. Komaj dvigne telefon, se že oglasi nekdo:

- Kdo na telefonu?
- Tukaj major Pupis, namestnik polkovnika.
- Gospod major, zadeva je zelo nujna. Govori vam velik prijatelj Jugoslavije.
- Me veseli. Prosim lahko mi mirno poveste, takoj bom sporočil polkovniku.
- Ne vem, ali bi! Toda čas hiti! Prosim javite mu, da bo Jugoslavija v nedeljo 6. aprila, ob zori napadena. Pred napadom bo prišlo do težkega zračnega bombariranja. Beograd bo spremenjen v prah in pepel! Bog čuvaj Jugoslavijo!

Narednik Tobolar iz pisarne je zdirjal po stopnicah in še ujel brata na cesti, da mu je sporočil, da je bilo zanj važno telefonsko sporočilo in da mora nazaj v pisarno.

Po treh različnih poteh je brat poslal šifrirane brzojavke, dobesedno kot je bilo telefonirano; po treh poteh, to zato, če bi Nemci delali kake težkoče, da vsaj ena pride do generala Simovića v Beograd. Kakor je brat naknadno ugotovil, so prišle vse tri brzojavke v Beograd 2. aprila zgodaj zjutraj in general Simović je imel na svoji mizi te tri brzojavke.

Tisti ki je to telefoniral bratu, je moral biti zelo

razburjen. Kajti vedel je, da je telefon brata pod kontrolo, a je navzlic temu riskiral in telefoniral. Seveda so Nemci promptno klicali brata na generalštab, da naj pove, kdo mu je to telefoniral. Brat je mogel samo reči, da ni bil v pisarni, ko je klical telefon, nasprotna stranka je zatrjevala, da je to bila grda mistifikacija. Naj že bo kakor hoče!

/Konec prihodnjic/

TITO V WASHINGTONU.....

Od našega dopisnika

Po Jugoslaviji šušljajo, da tiste medvede, ki jih stari Tito strelja v Karadjordjevu, "držijo", tako, da "stari" sigurno zadene, če pa le zgreši, potem pa to naskrivaj opravi vojaški ostrostrelec in potem "maršala" slikajo ob najnovejši lovski "trofeji".

Poleg politično-propagandne vojne, ko jo je Tito dobil v letih 1942-43, je njegova najpomembnejša zmagaja pač v "public relations" kampanji, s katero si je v svetu pridobil sloves "državnika" in "vojskovodje". Ta skrb, da bi bil stari Tito zadovoljen s počastitvijo, je bila očitna tudi med njegovim bivanjem v Washingtonu, čeprav niti on sam ni prikrival, da se je prišel v glavnem le "poslovit" in da obisku kot takemu, ni pripisovati kakršnegakoli večjega pomena. Če obstaja med Združenimi državami in Jugoslavijo nek tih dogovor, potem je bil brez dvoma dosežen med Kardeljevim obiskom lansko jesen.

Tudi uradni Washington, v katerem postaja vse bolj očitno, da ga vodi sicer prizadeven, toda edinstveno neinformiran človek, je v dobrodošlici jugoslovanskemu vodniku v resnici prekorščil mejo primernosti in tako je ves obisk izzvenel v podobno komedijo, kot tista z medvedi v Karadjordjevu.

Tako so Američani, ki jim je kolikor toliko poznana Titova osebna in politična zgodovina, zmajevali z glavami, ko so na televiziji slišali svojega predsednika govoriti o jugoslovanskem maršalu, kot o sodobniku in prijatelju Churchilla, Roosevelta in - de Gaulle! Reakcija je bila takojšnja in - učinkovita. Na banketu v Beli hiši, isti večer, je Carter v svoji zdravici, ki je potekala po istih črtah, kot pozdravni nagovor, besede in prijatelj, opustil. Že drugo jutro, pa se je - kljub temu - iz njega, s posebnim člankom in pod mastnim naslovom, na drugi strani ponorčeval washingtonski liberalni steber THE WASHINGTON POST ter pravilno navedel, da Roosevelt ni imel nobenega posla s Titom (bil je za kraljevino Jugoslavijo, odnosno je imel celo pomisleke, ali ne bi kazalo ločiti Srbe in Hrvate), ter da je general de Gaulle, sošolec generala Mihajlovića na francoski vojni akademiji St. Cyr, celo mrzil starega Tita, kaj šele, da bi bil njegov "prijatelj". Reakcija THE WASHINGTON POSTA, je vsekakor značilen indikator ne le resničnega razpoloženja ameriške javnosti do jugoslovanskega diktatorja, temveč tudi do predsednika Carterja samega.

Tito sam je napravil vtis sicer starega človeka, a še vedno krepkega, čeprav so bili "kozmetični" napori

morda nekoliko preveč vidni. Toda govor ob prihodu je bral le težavo. Tudi se med bivanjem v Washingtonu skoraj ni premaknil iz uradne rezidence Blair House, pred Belo hišo, kamor so ga prišli celo obiskat nekateri člani kongresa.

Ameriški tisk se je ob njegovem obisku precej razpisal o Jugoslaviji, vse seveda v znamenju osrednjega vprašanja: kaj po Titu? Tudi uradna Carterjeva izjava, skupno s podobnimi izjavami v preteklosti, da predstavlja neodvisnost Jugoslavije enega temeljnih kamnov svetovnega miru, ni prepričala. V resnici se nam, kot čustveno in osebno prizadetim ljudem, zdi, da so podobne izjave v svojih končnih posledicah celo škodljive. Spomnimo se na medvojno dobo, ko so nam z vseh vetrov trbili, da Anglo-amerikanci enostavno ne bodo dovolili, da bi v našo Ljubljano, - ki je vendar središče vsega sveta! - vkorakali komunistični partizani! Podobno, težko razočaranje lahko narodom Jugoslavije prinesejo sedanje ameriške izjave, ko pa je celo Carter sam, med volilno kampanjo v prvi "nepoučeni" izjavi o Jugoslaviji, bleknil, da se za njeno neodvisnost Amerika ne bo borila. Kasneje je to skušal popraviti in tudi njegov pozdravni govor Titu, je najbrž treba pripisati istemu prizadevanju, prepričal pa s tem najbrž ni nikogar. Angola in Etiopija sta pač dobra zgleda sedanjega ameriškega razpoloženja in Jugoslavija najbrž ne bi bila izjema, kljub simpatijam, ki jih do nje brez dvoma čuti ameriška javnost.

Vsekakor - Jugoslavija se ne more pritožiti nad sprejemom, ki ga je Amerika priredila njenemu "maršalu". Celo demonstracije pred Belo hišo so bile civilizirane, čeprav so se organizatorji najhujši možnosti incidentov najbrž izognili s spretnim manevrom. Po prvotnih načrtih, bi moral Tito prispeti v Washington v nedeljo, 5. marca zvečer. Hrvati, ki so v new yorškem TIMESU objavili tudi pol strani obsegaajoč protestni oglas, so za ponedeljek 6. marca, napovedali - in izvedli - obširno demonstracijo. Toda tistega čustvenega zagona, ki bi ji dal pravega poudarka in ki bi seveda vseboval tudi resnično nevarnost incidentov, ni bilo, ker je Tito prispel 24 ur kasneje, to je v ponedeljek zvečer, ko so se Hrvati že nakričali in tudi že - vrnili na svoje domove. Ostale dni, je pred Belo hišo demonstrativno korakala manjša skupina četnikov, ki je opozarjala predvsem na nedavni umor dr. Kasikovića v Chicagu.

Vsako soboto zvečer prenaša najmočnejša washingtonska TV postaja WTOP program "Agronsky and Company", na katerem štirje najbolj poznani washingtonski komentatorji pregledajo dogodke pravkar minulega tedna. Ker spadajo vsi udeleženci teh razgovorov med vrhove ameriškega žurnalizma, je program že dolga leta izredno pozorno spremljan. V soboto, 11. marca so razpravljali o stavki rudarjev, o položaju v Somaliji in Bliznjem vzhodu. O Titu ni padla beseda. Skoraj bi lahko rekli "... prišel je z mrakom in odšel je v mraku..."

...IN V LONDONU

10. marca dopoldne okoli desetih je Titovo letalo pristalo na londonskem letališču, kjer sta ga čakala premier Callaghan in kraljičin osebni odposlanec ter drugi visoki britanski uradniki in zastopniki jugoslovanske

(režimske) kolonije. Tito, ki sta ga med drugimi spremljala tudi predsednik slovenske skupščine Sergej Kraigher in zunanji minister Minić, je prebival v hotelu Claridges. Medtem ko sta Minić in britanski zunanji minister Owen imela prvi delovni sestanek že okoli poldneva, je Tito v glavnem počival do večera, ko je prišel na privatno večerjo v Buckinghamsko palačo h kraljici. Naslednje jutro je imel pogovor s predsednikom vlade, popoldne je pa že odpotoval domov.

Uradni komunikacije so polni običajnih fraz, ki malo povedo; v glavnem je itak šlo samo za "izmenjavo" ocen in stališč, ki jih vsi poznajo. Novo je bilo le to, kot je poročal TANJUG, da se je Minić pritožil Ownu, da v Britaniji še vedno trpijo delovanje "ostrankov fašistične emigracije", ki so demonstrirali pred hotelom Claridges in pred Downing Streetom. Minić bi moral zdaj že vedeti, da proti taki demonstraciji, kjer nikogar ne pobijejo, tudi britanska vlada ne more ničesar; ni mogoče zamisliti, da bi mogli v Londonu aretirati ali izgnati demonstrante tako, kot so to storili v Beogradu med evropsko varnostno konferenco. Edino, kar so mogli policaji storiti, je bilo, da so v petek pred hotelom prosili demonstrante, naj se neposredno pred trenutkom Titovega mimohoda umaknejo na vogal hiše, da "stari gospod ne bo v svojih letih živčno preveč prizadet". Ubogi državnik...

Zunanja ministra sta tudi govorila o trgovinski bilanci, ki je skrajno neugodna za Jugoslavijo, tako v odnosu do Britanije kot do Evropskega trga. Owen je svetoval, da bi morda kazalo razmisliti o preusmeritvi jugoslovanskega gospodarstva in trgovine za potrebe Evropskega trga.

Od vseh časopisnih komentarjev je vredno omeniti predvsem TIMESOV uvodnik, da Tito "potrebuje detenre, ker pač ta omogoča najboljšo politično okolje za nadaljevanje neodvisnosti Jugoslavije"; da tudi predsednik Carter ceni jugoslovansko neodvisnost, saj je bil lani ob Brownovem obisku v Jugoslaviji pripravljen razpravljati o dobavi ameriškega orožja Jugoslaviji, kar da govori za to, da uživa Amerika v Jugoslaviji več zaupanja odnosno verodostojnosti kot pa Sovjeti, v čijih namere Jugoslovani še vedno sumijo.

Ne vezano z gornjim, kaže to pot omeniti, kar je razkril predsednik Sadat v zadnjem nedeljskem OBSERVERJU, ki je v naprej objavil izvlečke iz njegove napovedane knjige:

Ker so v ranih sedemdesetih letih Sovjeti operovano zavlačevali dobavo orožja Egiptu, se je Sadat neposredno pred in med sarno oktobrsko vojno leta 1973, obrnil na Tita, ki mu je - v brk Sovjetom - poslal najprej 140 tankov z municijo in gorivom, pozneje pa še dodatne, ko Izraelci niso spoštovali premirja. Tudi je Tito odklonil mirovno posredovanje, za kar so ga ob izbruhu vojne prosili Sovjeti, češ da tega ne more storiti svojemu prijatelju Sadatu; - namesto tega mu je poslal rajši tanke.

To dokazuje, da kakorkoli že Jugoslavija pleše po diplomatski vrvi in se izogiba javno zameriti Sovjetom, se jim vendar ne pusti, kadar gre do predaleč. (zps)

Za zaprtimi vrati so v Beogradu pričeli soditi Mileti Peroviću, ki so ga ugrabili v Švici. Obtožujejo ga organiziranja pro-sovjetske opozicije v Jugoslaviji, namere rušenja Titovega režima s tujo pomočjo kar naj bi napravilo Jugoslavijo odvisno od Sovjetske zveze. Lahko ga čaka smrtna kazen.

INTERVJU V NEW YORK TIMESU

Kot uvod v obisk ZDA je Tito 28. februarja v Igalu sprejel znanega komentatorja NEW YORK TIMESa Jamesa Restona in se z njim dve uri pogovarjal. Restonu je bila všeč moderna vila Galeb z razgledom na slikovito obalo in je poročal, da se je Tito kljub svojim letom lahko koncentriral na vprašanja, ki so se tikala Churchilla ("resnično redka osebnost"), Stalina ("ni imel poguma v tem smislu, da bi verjel ljudem"), vojne in miru. NEW YORK TIMES je objavil intervju na prvi strani 3. marca, a jugoslovanski časopisi rahlo preurejenega 4. marca; vrstni red vprašanj in odgovorov v ameriški verziji se ne ujema z jugoslovansko.

Tito je razlagal svoje znane poglede o svetovnem razvoju. Reston ga je zbadel, da so nekateri iz vrst neuvrščenih, kot kaže, zelo uvrščeni. Tito se je pohvalil, da se gibanje neuvrščenosti nenehno razvija, kljub spopadam med nekaterimi državami. "Doselej ni niti ena sama neuvrščena država ne glede na vse težave zapustila gibanja ali se odrekla politiki neuvrščanja." Vsaka pa ima pravico, da "išče podporo in pomoč za zavarovanje svojih življenjskih interesov."

Glede človeških pravic je Tito dejal, da so "izjemnega pomena... Mislim, da na vsem svetu ni države, kjer ne bi bilo treba marsikaj storiti v zvezi z uresničevanjem človeških pravic. Ravno tako si nobena država ne more lastiti pravice, da bi bili njeni dosežki na tem področju, ki so izraz njenih konkretnih razmer, recept tudi za druge. ... Svoboda posameznika je neločljiva od svobode in neodvisnosti narodov. Uresničitev človekovih pravic v tem, najširšem pomenu besede, mora prispevati k spremembi in demokratizaciji celotnih mednarodnih odnosov, na pa h konfrontaciji družbenih sistemov in blokovskih trenj in rivalstva." V zvezi s KEVS je dejal, da je vsaki državi mogoče kaj očitati, kar se človekovih pravic tiče. "Zato menimo, da bi bilo treba med vsemi udeleženci doseči dogovor o dokumentu, v katerega bi zapisali, da mora vsaka država zase imeti to pred oči, se pravi, da bo čim manj pritiskov ne ljudi in njihove pravice." V ameriški verziji intervjuja je pred tem stal odstavek, ki so ga v jugoslovanski izpustili: "V Sovjetski zvezi se je razvil sistem že v času Stalina, čeprav je zdaj v nekoliko milejši obliki. Ljudje tam zdaj lahko izražajo kritiko, govore bolj svobodno itd. Ni pa realistično pričakovati, da se bo ZSSR podpisala na takem sestanku na nekaj, kar ne bo mogla izpolniti. Je velika država in vsi procesi se ne morejo razvijati naenkrat, ampak le postopoma." Ti stavki torej niso za jugoslovanske oči.

Še pri enem odstavku si morajo zvesti Jugoslovani zatisniti oči. Sledeče naj torej berejo kvečjemu skozi prste:

Ko ga je Reston zelo obširno vprašal o Jovanki, mu je Tito odgovoril: "Malce presenečen sem, da v tujini sploh govorijo o tem. Moram reči, da to tudi ni čisto na mestu. Ona je moja žena, še vedno je moja žena in

živi v moji rezidenci v Beogradu. Jutri grem tja, ker se moram pripraviti na obisk v ZDA." Do tukaj je vse v redu in je bilo objavljeno tudi v jugoslovanskih časopisih. Toda Tito je dodal še nekaj, kar je bilo objavljeno le v Ameriki: "V ZDA bom šel sam. Jovanka zdaj ne potuje več z mano, to je vse. Obžalujem, da v tujini izražajo tako skrb zaradi tega. V katerem zakonu pa se tu in tam ne pojavljajo razlike zaradi tega ali onega? In ker sem tako zaposlen z različnimi zadevami, z domačimi in zunanjimi političnimi zadevami, in ker moram biti zmožen, da se do skrajnosti koncentriram, me prizadene vsak nesporazum in se ne morem koncentrirati, kot bi se moral. Veste, zdi se mi lažje, če sam potujem v inozemstvu. Tako je treba vzeti to zadevo in nič drugače. To je torej osebna zadeva in nima nobene zveze s politiko." Kdor hoče, naj verjame, bi lahko dodal Reston.

PRIPRAVE NA VOLITVE

Po zapletenem postopku pričenjajo v letošnjem marcu voliti delegacije v temeljnih organizacijah združenega dela in krajevnih skupnostih, ki bodo delegirale delegate v družbenopolitične skupnosti in samoupravne interesne skupnosti, ki bodo spet delegirale delegate v višje skupnosti in tako naprej, dokler se v maju ne bo izdelegirala tudi skupščina SFRJ. Ves volilni postopek poteka v okviru Socialistične zveze (SZDL).

Na skupni seji republiške konference SZDL in sveta Zveze sindikatov 20. januarja so potrdili "možne kandidate" za najvišje funkcije. Tako bo Sergej Kraigher znova predsednik predsedstva SR Slovenije, Milan Kučan bo predsednik skupščine SRS, sedanji podpredsednik zveznega izvršnega sveta Anton Vratuša pa predsednik izvršnega sveta Slovenije. Tako bo zamenjal službo z Andrejem Marincem, ki je zdaj predsednik slovenske vlade in bo šel v Beograd za podpredsednika zveznega izvršnega sveta. Zoran Polič, sedanji predsednik zbora republik in pokrajin skupščine SFRJ bo podpredsednik skupščine SFRJ. Roman Albreht bo ostal predsednik komisije za uresničevanje zakona o združenem delu pri skupščini SFRJ, ker se je že doslej tako dobro odrezal (gl. KT maja 1976). Marko Bulc bo še zmeraj vodja delegacije Slovenije v zboru republik in pokrajin skupščine SFRJ, Jože Globačnik ali Bogdan Osolnik pa bo vodja delegacije Slovenije v zveznem zboru skupščine SFRJ.

/Vsled obilice snovi smo odložili običajno rubriko od meseca do meseca za prihodnjic/

Čestitamo

"Moram priznati, da me je to presenetilo, saj tega nisem pričakoval," je izjavil Tine Kremžar, naš dolgoletni poverjenik v Sev. Ameriki in glavni kuhar (chef) Petroleum Cluba v Edmontonu (Kanada), ko ga je tamkajšnja organizacija kanadskih kuharjev (Canadian Federation of Chefs de Cuisine) nedavno izbrala za "kuharja leta" (Chef of the Year).

Tine se je pričel s kuharijo ukvarjati že v Italiji takoj po vojni, v delavskih taboriščih b. pripadnikov kr.jugosl.vojske. Ta vaja mu je pozneje v Angliji odprla vrata v boljše hotele. Ko je prišel pred skoro 20 leti v Kanado, je začel kot čisto navaden pomagač. V 14 dneh je postal glavni kuhar. Nedavno je na pol stopil v pokoj in njegova žena Ewelyn je bila vsa srečna, da je lahko po tridesetih letih prvič z njim silvestrovala.

Tudi mi mu čestitamo in se obenem zahvalimo za tridesetletno sodelovanje pri upravni strani Klica Triglava.

DR. BOGDAN NOVAK:

NOVA KNJIGA O TRSTU

Leta 1947 je Geoffrey Cox, sedaj Sir Geoffrey Cox, spisal prvo knjigo, THE ROAD TO TRIESTE (Pot v Trst), o srečanju zahodno zavezniških in jugoslovanskih čet v Trstu maja 1945. Za vse, ki so se zanimali, kaj se je dogajalo tiste dni v Trstu, je bila Coxova knjiga velike važnosti, saj je bilo zaradi vojne cenzure le malo poročil o teh dogodkih v zavezniških časopisih, isto pa velja tudi za jugoslovanske. Kot višji častnik obveščevalne službe druge novozelandske divizije, to je tiste enote osme angleške armade, ki je prva od zapadnih zaveznikov prišla v Trst, je bil Cox dobro poučen o dogodkih v Trstu in je pri mnogih posvetovanjih in pogajanjih tudi sam deloval.

Konec leta 1977 je idal novo knjigo THE RACE FOR TRIESTE (Tekma za Trst; London, William Kimber & Co.), ki je sicer oprta na njegov dnevnik in doživljaje, katere je opisal že v prvi, je pa vendarle nekaj novega, ker je staremu dodal obširno diplomatsko ozadje. Novozelandski diviziji pa je dodal še opis napredovanja četrte jugoslovanske armade, pri čemer se je naslonil na uradno jugoslovansko zgodovino Vojno zgodovinskega inštituta v Beogradu, ZAVRŠENE OPERACIJE ZA OSLOBODENJE JUGOSLAVIJE, 1944-1945. Najvažnejše pa je, da skuša Cox odgovoriti na vprašanje, zakaj je prišlo do tekme. V ta namen je raziskal tajne angleške arhive, ki so postali dostopni po preteku tridesetih let. Posebno važni so dokumenti angleškega ministrskega predsednika Churchilla, ki vsebujejo korespondenco z novim ameriškim predsednikom Trumanom, s poveljnikom zavezniških čet v sredozemlju, maršalom Alexandrom, z angleškim in zavezniškim generalnim štabom, z ministri, ambasadorji in drugimi. Nekatere važne podatke pa je našel v uradni novozelandski zgodovini druge svetovne vojne.

Omejiti se hočem le na nekaj zanimivosti, ki so važne predvsem za Slovence in Trst. Iz telegrama, ki ga je Churchill poslal Trumanu 27. aprila 1945., to je štirinajst dni po Rooseveltovi smrti, zvemo, da je "rajni predsednik vedno pripisoval velik pomen Trstu, o katerem je predvideval, da bo postal mednarodna luka, ki bi služila kot izhod na Jadran za vse ozemlje donavskega bazena." (Str. 152.) Coxova knjiga pa je tudi potrdila, da je bilo res to, o čemer smo prej le sklepali, ali ugibali. Cox je dokumentiral, da je bila napetost med Sovjetsko zvezo in zapadnimi zaveznički, ki je končno privedla do hladne vojne, glavni vzrok, da so Angleži in Amerikanci začeli podpirati Italijane proti Jugoslovanom. Hladna vojna pa se je začela z nesporazumom na Poljskem. Že v začetku marca leta 1945 je Churchill lahko sklepal iz poročil iz vzhodne Evrope, da Rusi tolmačijo čisto po svoje ustanovitev demokratske vlade na Poljskem, na kar so pristali pred mesecem dni v Jalti. Rusi so namreč priznavali za demokratsko vlado le tako, ki so jo kontrolirali komunisti. Ko pa so Rusi zaprli 28. marca nekomu-

nistične voditelje poljske ilegale, ki so jih zvalili v Moskvo s tem, da so jim pisмено garantirali osebno varnost, je bil napravljen prvi korak v hladno vojno. Zavezniški voditelji, posebno Churchill, so bili od takrat prepričani, da hočejo Rusi razširiti komunistično oblast kolikor mogoče proti zapadu. Temu se je pridružil spoznanje, da so Jugoslovani pri tem "rusko orodje in koristniki" (Russian tools and beneficiaries; str. 154), Zato pa je razumljivo, da je Churchill zabeležil že 11. marca leta 1945, da ima občutek, "da bomo odslej naprej podprli Italijo proti Titu". (Str. 18.)

Ko je torej Churchill spoznal, da se hoče Tito polastiti vse Julijske krajine, in sumil, da to tiho podpirajo tudi Rusi, je ukazal maršalu Alexandru, da je Trst treba zasesti, kakor hitro je to mogoče. "Kdor bo prvi tam, bo imel devet desetih pravic," sporoča Churchill Trumanu 27. aprila (str. 152). Naj dodam, da se tega pravila ni držal, ko je jugoslovanska četrta armada prehitela zahodne zavezničke in prišla v Trst že 1. maja, novozelandska divizija pa šele naslednjega dne popoldne. Od takrat so bile v Trstu Titove in zavezniške čete, tekma za Trst pa se je spremenila v borbo, kdo bo ostal v Trstu. Ko je prišel general Morgan 7. maja v Beograd z načrtom, da se Julijska krajina razdeli na dva dela, zavezniškega in jugoslovanskega, in ko je Tito zavrnil ta predlog, se je začela prava konfrontacija med zahodnimi zaveznički in Jugoslavijo, ki bi se vsak čas lahko spremenila v vojno. Ker so prav takrat Titove čete zasedle slovenske dele Koroške, so postali zahodni zaveznički še bolj prepričani, da je Tito le orodje sovjetske ekspanzije in da se je temu treba takoj in odločno upreti. V tem smislu je poročal angleški poslanik Stevenson iz Beograda okoli 9. maja: "Če popustimo Titu v Trstu, bo zahteval južno Avstrijo, katero zasedajo sedaj njegove čete, in bo pomagal komunistom v makedonskih pokrajinah Grčije, da se upro Atenam." (str. 227). Cox je prepričan, da je jugoslovanska zasedba južne Koroške škodovala Titovim zahtevam na Primorskem, posebno še, ker so se velesile medseboj dogovorile, kako bodo zasedle Koroško, docim ni bilo nikakršnega dogovora za Primorsko. Na Koroškem so torej Titove čete kršile medzavezniški dogovor, ki je vezal tudi Rusijo.

SPUSTILA SE JE "ŽELEZNA ZAVESA"

Cox pravilno ugotavlja, da se je s konfrontacijo v Trstu začela hladna vojna, njeni vzroki pa so segali nazaj v marec, ko so začeli Sovjeti ravhati s Poljsko svojevrstno in v nasprotju z jaltskim dogovorom. V ta čas pa spada tudi Churchillova fraza "železna zavesa," ki jo je prvič uporabil v telegramu predsedniku Trumanu 12. maja 1945, kjer pravi: "Železna zavesa se je spustila na njihovo (rusko) mejo. Ne vemo, kaj se godi za njo. Ni dvoma, da bo kmalu v njihovih (ruskih) rokah vse ozemlje vzhodne od črte Lübeck-Trst-Krf." To sem omenil, ker ameriške šolske knjige še vedno pišejo, da je Churchill rabil to frazo prvič v svojem govoru v Fultonu, v državi Missouri, leto dni kasneje. Posebno revizionistični zgodovinarji so podčrtali, sklicujoč se na gornji govor, da se je hladna vojna začela šele po tem govoru, torej leta 1946.

Druga slična zanimivost pa je, da ni maršal Alexan-

der avtor reka, ki je primerjal Jugoslavijo s Hitlerjem, Mussolinijem in Japonsko; pravi avtor tega je bil predsednik Truman. V posebnem poročilu Churchill 11. ali 12. maja namreč pravi: "Problem je v tem, da se odločimo, ali bosta naši državi dovolili našim zaveznikom, da bodo lahko nekontrolirano grabili zemljo ali pa uporabljali taktiko, ki vse preveč spominja na Hitlerja in Japonsko." (Str. 233). Temu je Alexander dodal še Mussolinija v svojem proglasu 19. maja, sicer pa je ponovil Trumanovo misel, s katero se je seznanil iz Trumanovega poročila, ki mu ga je poslal Churchill.

Cox navaja tudi dva dokumenta, iz katerih je videti, da so zahodni zavezniki vedeli, ali vsaj slutili, da Stalin ne bo podprl Tita, če bi prišlo do spopada v Trstu. O tem je poročal angleški poslanik v Beogradu, Stevenson, okoli 9. maja, in maršal Alexander.

Cox pripomni, da nobeden ni navedel tudi vira za svojo informacijo. Zato, dostavlja Cox, lahko sklepamo, da sta prejela obvestilo od angleške obveščevalne službe, ali pa da je šlo za osebno mnenje ljudi, ki so imeli s Titom opraviti že dalje časa. Cox sam se nagiblje k drugi alternativni.

Naj omenim še nekaj zanimivosti v zvezi s CLN (Comitato di Liberazione Nazionale) ali italijansko nekomunistično ilegalo v Trstu. Vemo, da so voditelji CLN pričakovali zavezniško izkrcanje, in ko so mislili, da se Trstu bližajo zavezniške ladje, so 30. aprila začeli borbo z Nemci. Iz dokumentov razvidimo, da so zavezniki res imeli tak načrt. Suhozemske čete naj bi se približale Trstu ob jadranski obali, vojne ladje pa naj bi napadle Trst in Pulj z morske strani. Cox tudi omenja, da so člani angleške obveščevalne službe vpostavili telefonsko zvezo s CLN v Trstu, ko so 30. aprila zasedli Benetke in telefonske zveze s severno Italijo še niso bile prekinjene, "pa komaj smo se predstavili, že je bila telefonska zveza prekinjena." (Str. 157). In še, novozelandska divizija je lahko hitreje napredovala, piše Cox, ker so italijanski partizani zavzeli in stražili mostove preko rek od S. Dona di Piave do Soče in tako preprečili,

da bi jih Nemci razrušili. Zanimivo bi bilo dognati, ali je bilo to načrtno, da bi omogočili zahodnim zaveznikom priti v Trst pred Titom.

Končno naj še omenim, da je Cox prepričan, da je pripomoglo do spora med Rusijo in Jugoslavijo, ker Rusi niso podprli Jugoslavije maja 1945. Ko pa govorimo o vzrokih, zakaj Rusi niso podprli Jugoslavije, omenja, da je lahko ruska obveščevalna služba že maja odkrila, da bodo Amerikanci v kratkem preizkusili prvo atomsko bombo. Bolj verjeten vzrok pa je bilo ozemelsko vprašanje. Armade zahodnih zaveznikov, so zasedle velika področja ozemlja, ki naj bi pripadalo po jaltkem dogovoru Rusiji. "Spraviti v nevarnost to ozemlje zaradi kotička Slovenije se je moralo zdeti Stalinu zelo slaba kupčija," pristavlja Cox (str. 258).

V knjigi je tudi nekaj manjših napak. Nekaj hrvatskih in srbskih imen ni pravilno napisanih in Pulj ni obkrožen s slovenskim ozemljem. Vsekakor pa moramo Coxu častitati k temeljiti raziskavi tajnih dokumentov in k zanimivemu opisu teh izsledkov v novi knjigi.

RAHLO PRIPRTA VRATA V ZAPOR

Izšla je 3. številka 2. snopiča angleško pisane Revije za jugoslovanska vprašanja (*REVIEW of the Study Centre for Yugoslav Affairs*). Za uvodnikom o človeških pravicah Rusko Matulić iz Združenih držav Amerike nazorno prikaže zatiranje tistih, ki se ne strinjajo z režimom v Jugoslaviji. Avtor navaja kronološko a) politične aretacije od leta 1956 do 1976, in b) prepovedane publikacije (domače in tuje). Dasi seznam ni popoln, in vprašanje je, če sploh more biti popoln, je dragocen doprinos borbi za človeške pravice v Jugoslaviji. Članek je bil prvotno objavljen v newyorški *Freedom at Issue*. Ljubo Sirc piše o 'Novi Levici', Miša Milenković o jugoslovanskem marksizmu - za nazaj in za naprej, pravnik Nikola Pašić pa o ustavnih spremembah v domovini po vojni. Na koncu je dodana obširna bibliografija. Zbornik se naroča pri centru na 4 Audley Square, South Audley Street, London W1, cena £1 odn. \$3.00.

(ps)

KLIC TRIGLAVA

Uredništvo in uprava: 76 GRAEME ROAD ENFIELD MIDDX Tel. 01-363 5097

KLIC TRIGLAVA je politično neodvisen list, ki izhaja enkrat na mesec. Izdaja ga SLOVENSKA PRAVDA, združenje svobodnih in demokratičnih Slovencev. Njeno mnenje predstavljajo le članki, ki so podpisani od izvršnega odbora. Urejuje Dušan Pleničar.

Enoletna naročnina:

Naročnina za letalsko dostavo je navedena v oklepajih.

Avstralija	5.00 (8.00)	Francija	25.00	Kanada	6.00 (9.50)
Avstrija	80.00	Italija	3000.-	Nemčija	16.00
	U.S.A.	6.00 (9.50)	Vel. Britanija	2.20	

Ostale evropske države: 2 funta (sterling) v odgovarjajoči valuti, Južna Amerika: 2 funta (sterling), letalsko 3 funti, odn. temu odgovarjajoča valuta.

Naročnino v Sev. Ameriki je treba poslati na naslov: Mr T. Kremžar, 11047 - 110 Street, Edmonton, Alta, Canada.

Naročnina v evropskih državah je plačljiva z mednarodno pošto nakaznico po navodilu uprave; v ostalih državah po navodilu uprave

Klic Triglava prodajajo:

v Trstu: Chiosco Tranvie Opicina na Trgu Oberdan
v Gorici: Katoliška knjigarna, Piazza Vittoria 20.
v Celovcu: Mohorjeva knjigarna, Viktringer Ring 26.